



## SEMPOZYUM

Ölümünün **100.** Yılında  
**ZİYA GÖKALP**  
ve **SOSYOLOJİ**

**BİLDİRİ ÖZETLERİ**

**4-6 Ekim 2024**

**ANS Kampüsü Atatürk Kongre Merkezi**



## ZİYA GÖKALP VE TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN EKOLLEŞMESİ

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN

### ÖZET

Sosyoloji Batı'da/Fransa'da Feodalite'nin yıkılış sürecinde Fransız İhtilali'nin ve Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı önemli değişimlerin sebep olduğu toplumsal problemleri çözmek amacıyla kurulmuş bir bilimdir. İsim babalığını Auguste Comte yapmış, kuruluşunu Emile Durkheim gerçekleştirmiştir. Dünyanın ikinci sosyoloji kürsüsü Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış ve Türkiye Cumhuriyeti ulus-devletinin kuruluş sürecinde ortaya çıkan toplumsal problemleri çözmek amacıyla Ziya Gökalp tarafından 1914 yılında İstanbul Darülfünunu'nda kurulmuştur.

Ziya Gökalp E. Durkheim'in metodolojik görüşlerinden faydalanmış, ancak sosyolojik usulü Türk tarihine uygulayarak, Türk toplumunun problemlerini tespit etmek ve çözüm getirmek amacıyla millî bir sosyoloji kurmak ve Türk toplumunda milletleşmeyi sağlamak amacıyla çalışmalarını sürdürmüştür.

Ziya Gökalp'in kurucusu olduğu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi sosyoloji bölümünde her biri farklı boyutlarda olsa da, tarihsel yaklaşımı kullanarak Türk toplumunun makro ve mikro düzeydeki problemlerini incelemek, bunlara çözüm üretmek ve yerli bir sosyoloji geleneği kurmak amacıyla sosyoloji yapılmıştır. Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken, Baykan Sezer ve Korkut Tuna çizgisinde gelişen bu ekolü kendi mensuplarının deyiimiyle "Yerli Sosyoloji Ekolü" diye adlandırmak mümkündür.

Gerhard Kessler'in 1934 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde kurduğu İktisat ve İhtimiyat Enstitüsü 1936 yılında yeni kurulan İktisat Fakültesi'ne devredilmiştir. Millet İnşa Ekolü çizgisinde çalışma yapan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Amiran Kurtkan Bilgiseven, Mehmet Eröz, Orhan Türkdoğan, Mustafa Erkal'ın görüşleri incelendiğinde ekolün amacının Türkiye Cumhuriyeti ulus devletinin bekası, Türk toplumunda sosyo-kültürel bütünleşmenin ve milletleşmenin sağlanması olduğu görülür. Görüşleri millet inşa edici ekol içinde değerlendirilen, hatta ekole bu ismi de kendisinin verdiğini belirten Orhan Türkdoğan, Türkiye'nin toplumsal yapısını Merkez Çevre Modeli ile açıklamıştır.

Bu çalışmada tarihî perspektif ve yorumsamacı yaklaşımla Ziya Gökalp'in sosyolojisinden çıkmış olan yukarıdaki sosyoloji ekollerinin ve başlıca temsilcilerinin görüşleri incelenecektir. Türk sosyoloji tarihi içinde oluşmuş birikimin sistematik olarak incelenmesi, bize geçmişte ve bugün toplumu yönlendiren fikirler hakkında bazı değerlendirmeler yapma ve gelecekle ilgili kısmî öngörülerde bulunma imkânı verebilmesi açısından önemlidir.

**Anahtar Kelimeler:** Millet İnşa Ekolü, Yerli Sosyoloji Ekolü, Merkez-Çevre Modeli.

## ZİYA GÖKALP VE TÜRK SOSYOLOJİSİNİN II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNİN KÖKENLERİNE DAİR

Prof. Dr. Yıldız AKPOLAT

### ÖZET

Her bilimsel araştırma öncelikle bir kritik literatür taramasıdır. Muallim-i evvelden öğrendiğimiz budur. Aristoteles'in Metafizik adlı çalışması sanırım ilk doktora formatındaki çalışmadır. Düşün tarihinde "Summa" yazarların hep hocalar, muallimler olması boşuna değildir. Öğretirken önce öğrenmek gerek bu ise öncekileri yeniden yeniden okumak, sindirmek ve pedagojik olarak yeniden tasnif

etmeyi gerekli kılar. Aristoteles, Kant, Heidegger, Gadamer, Hilmi Ziya Ülken, Baykan Sezer, Cabiri ilk akla gelenler. Öncekileri yeni bir tarzda okumak yeniden sınıflandırmak aslında öncekilerin uğraştığı sorunlara ilişkin bakış açılarını verebilecek zihinsel haritalandırmadır. Temel soruna bakış açılarının sınıflandırılması, düşüncenin yeniden sentezlenmesi ile beşeri zihne yeni bir çentik atmaktır. İşte Ziya Gökalp böyle bir zihin ve muallimdir. Öncekileri yeniden okuyan ve yeniden sentezleyen yeni bir yol arayandır ve teorikleştirir. Beşeri bakiye böylelikle birikimseldir.

Türk sosyolojisini de yeniden okurken Türk sosyoloji tarihi üzerine kritik bir okuma yaparken hem muallimlerimizden öğrendiğimiz usulü takip etmek hem de Ziya Gökalp'i bu süreçte yeniden tahlil etmek çabası bu bildirinin konusunu teşkil edecektir.

Türk Sosyoloji Tarihi aynı zamanda Türk Modernleşme tarihidir. Ya da onun önemli bir bileşenidir. Modern Türk Düşüncesi/ Sosyolojisi bu itibarla aslında batılı sosyolojilerden farklı değildir. Sosyoloji nasıl ki modern toplumların sorunlarını tespit, teşhis ve tedavi üzere biçimlenmiş ise Türk sosyolojisi de kendi tarihsel birikimi ve kendi ontolojik gerçekliğine nispetle Türk modernleşmesinin sorunlarına çareler üretmek üzere biçimlenir.

Bu itibarla sosyolojimiz biçimlenirken “Nasıl Modernleşelim?” ve “Ne Kadar Modernleştik?” sorularına cevaplar üretir veya biz bunu İstanbul ekolü ve Ankara ekolü olarak da isimlendiriyoruz. İlki bir kimlik ve yol arayışına verilen tarihi-teorik ve siyasi bir cevaptır diğeri ise ne kadar modernleştiğimizi (İbrahim Yasa) ya da modernleşemediğimizi ya da modernleşmenin önündeki engellerin (Mübeccel Belik Kıray) ne olduğunu tespit ve ölçmeye çalışan bir sosyoloji geliştirir.

Ziya Gökalp kendinden önceki modernleşme reçetelerinin; Tanzimat ve Osmanlı milleti yaratmak ve yol arayışlarının “Üç Tarz-ı Siyaset” , farkında olarak ve tarihsel tecrübeden de faydalanarak yeni inşa edilecek Türk devleti ve milletine kendi dönemi itibariyle çözümler üretmiş bir düşünür ve sosyologdur. Sadece teorik değil uygulamalı çalışmaları ile de Türk sosyolojisinin gideceği yolları II. Meşrutiyet Dönemi'nde belirlemiştir. Hülasa Ziya Gökalp Türk sosyoloji tarihi içinde “Nasıl Modernleşelim?” sorusuna cevap aramıştır. Kimliği, niteliği koruyarak modernleşme yolunu/çözümünü geliştirmiştir. Bu açıdan Ziya Gökalp, Batı dışı düşünürlerin ortak bir motivasyonu ve kaygısına sahiptir. Aslında belki de tarihsel olarak İslam düşüncesinin Yunan felsefesi ile tanıştığı zamandan beri devam eden kendini korumaya ve yabancı olandan da nasıl faydalanacağını anlamaya, çalışmıştır. Hem geçmişteki birikimi hem de yeni olanı sentezleyerek Türk Sosyolojisinin birikime hizmet etmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Türk Sosyolojisi, II. Meşrutiyet, Modernleşme.

## **TÜRK SOSYOLOJİSİNİN HAFIZASINDA ZİYA GÖKALP: KARŞILAŞMALAR, SÜREKLİLİKLER VE KIRILMALAR**

**Doç. Dr. Faruk KARAASLAN**

### **ÖZET**

Türkiye’de sosyolojinin kurumsallaşmasında merkezi bir öneme sahip olan Ziya Gökalp kendinden sonraki teorik konumlanmaları, metodolojik tercihleri ve sosyoloji yapma biçimlerini derinden etkilemiştir. Bu etkileşim alanı sadece süreklilik ekseninde gelişmemiş, zaman zaman karşı çıkışları, zaman zamanda kırılmaları üretmiştir. Her üç durumda da Ziya Gökalp Türkiye’de sosyolojinin hafızasının şekillenmesinde kurucu rol oynamış ve Türkiye’ye özgü sosyoloji tartışmalarının merkezinde yer almıştır. Nitekim halen Ziya Gökalp’in sosyoloji anlayışının merkezinde şekillenen düşünce tarzı bir dizi tartışmaya konu olmakta ve Türkiye’de sosyolojiyi anlamak açısından önemli bir mesel olarak kabul edilmektedir.

Ziya Gökalp’in Türkiye sosyolojisi açısından kanonik konumu, sosyolojinin öncü figürlerinden birisi olmasının yanı sıra sosyolojik tekliflerinin ve tercihlerinin siyasal ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple düşünce tarihimiz boyunca ayırtıramadığımız sosyoloji ve siyaset ilişkisi, Ziya Gökalp bağlamında yeniden şekillenmiştir. Bu durum onun takipçilerini, eleştirmenlerini ve yeniden yorumlayıcılarını derinden etkilemiştir. Onun sosyoloji anlayışının yanı sıra düşüncesinin siyaset ile olan ilişkisi bir dizi

tartışma alanı üretmiştir. Böylelikle hem sosyoloji hem de siyaset zaviyesinden bakıldığında, Ziya Gökalp, Türkiye’de sosyolojinin hafızasında önemli bir yer edinmiştir. Bu sunum onun söz konusu yerini karşılaşmalar, süreklilikler ve kırılmalar ekseninde netleştirmeyi amaçlamaktadır. Onun takipçilerini, eleştirmenlerini ve yeniden yorumlayıcılarını sosyolojinin hafıza inşası çabasında değerlendirmeyi ve Ziya Gökalp’in Türkiye sosyolojisinde alımlanma biçimlerine dair yörüngeler ortaya koymayı arzulamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Türk Sosyolojisi, Hafıza, Kopuş- Süreklilik.

## **TÜRK SOSYOLOJİSİNDE ZİYA GÖKALP ETKİSİNİ İZLEMEK: SOSYOLOJİ-TARİH İLİŞKİSİNİN SEYRİ ÜZERİNE BİR DENEME**

**Doç. Dr. İlyas SUCU**

### **ÖZET**

Ziya Gökalp, Türkiye’de sosyolog ve ideolog kimlikleriyle bilinirlik sağlamış ve Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze değin gerek siyasette gerekse de düşünce tarihi içindeki etkili yerini korumuştur. Gökalp, Türkiye’de sosyolojinin kuruluşunun yanı sıra Türkiye’nin kamu felsefesinin inşasında da etkili olmuş bir düşünürdür. Gökalp’in ideolog kimliği ile siyasetteki belirleyici konumu, onun sosyolojik çalışmalarıyla mümkün olmuştur. Sosyolojik çalışmalarının zemini ya da onun sosyolojik tahayyülü ise Türk toplumunun dünya siyasetindeki yerinin belirlenmesidir. Türk toplum kimliği diyebileceğimiz bu yerin belirlenmesi adına Gökalp, Türk toplumunu kendi tarihi içinde ele alan sosyolojik çalışmalar yapmış ve dönem itibarıyla geçerli görünen bir takım çözüm önerileri getirmiştir. Bu çalışmada Gökalp’in kendisinden sonraki dönemlerde Türkiye’de sosyolojinin gelişimi içerisinde farklı ekollerdeki etkisi ele alınacaktır. Bu ele alışı temel belirleyici unsur, Türk toplum tarihinin sosyologlarımızın çalışmalarındaki yeridir. Bu minvalde Prens Sabahaddin’in devamcılarında Tahsin Demiray’ın Türk toplum yapısına dair görüşlerinde Gökalp’in etkisi tartışılacaktır. Bu tartışmada her iki sosyoloğun yaklaşımlarının benzerliğinin yanı sıra Osmanlı eleştirileri ile Türk medeniyetine dair araştırmalarının ortak bulguları yorumlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Tahsin Demiray, Türk sosyolojisi, Tarihsel sosyoloji.

### ZİYA GÖKALP’TE KÜLTÜR VE MEDENİYET MESELESİ

Büşra ADANAŞ

#### ÖZET

Ziya Gökalp, kültür ile medeniyet kavramları üzerine önemli görüşler ortaya koymuş önemli sosyologlardan biridir. Gökalp, kültür ve medeniyeti bir milletin kimliğini ve toplumsal yapısını belirleyen temel unsur olarak ele almıştır. Gökalp’ e göre, kültür sadece geçmiş ile sınırlı kalmayıp gelecek ile bir köprü görevini üstlenmiştir. Medeniyet ise Gökalp’e göre, kültürden daha geniş yelpazeye sahiptir. Bir toplumun sahip olduğu sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel faktörleri kapsar. Bir toplumun sahip olduğu medeniyet onun diğer toplumlarla olan ilişkilerini de etkiler. Gökalp medeniyet kavramını, milliyetçilik ideolojisiyle ilişkilendirmiştir. Bir toplumun medeniyeti güçlü değilse o toplumun milli bilinci ve bağımsızlık duygusunun tamamlanmayacağını ifade etmiştir. Bu sebeple medeniyetin muhafaza edilmesi ve daha iyi bir noktaya taşınması milli birlik ve beraberlik için önem arz etmektedir. Aynı zamanda Türk milletinin kimlik arayışında medeniyet ve kültürün rolünün önemini vurgulamıştır. Ziya Gökalp’in bu kavramlara olan yaklaşımı entelektüel boyutta kalmayıp toplumda bir yansımaları bulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Kültür, Medeniyet, Kimlik, Milliyetçilik.

### ZİYA GÖKALP’E GÖRE KÜLTÜR VE MEDENİYET İLİŞKİSİ

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

#### ÖZET

Kültür ve medeniyet kavramları düşünce dünyamızda çok önemli yere sahiptir. Bu kavramlar hakkındaki ilk önemli çalışmaları Ziya Gökalp yapmıştır. Gökalp’in düşünce ikliminin oluşum döneminde Osmanlı Devleti parçalanmanın eşliğindedir. Dolayısıyla onun düşüncelerinin oluşumunda bu zorlu sürecin izlerini görmek mümkündür. Gökalp memleketin kurtuluşunu milli kültürde aramıştır. Ona göre kültür (*hars*) bir milletin kolektif bilincinin ya da ortak ruhunun ürünüdür. Milli kültür kural ve kanunlarla inşa edilmediği için taklit edilemez ve bir millettten diğerine aktarılamaz. Bununla birlikte milli kültür birlik ve beraberliğimizin temelidir. Medeniyet kavramı ise evrensel bir içeriğe sahip olduğu için bir millettten başka bir millete aktarılabilir. Gökalp’e göre medeniyet bilim, teknoloji, hukuk, ekonomi gibi alanlardaki gelişmeyi ifade eder. Medeniyet, uluslararası düzeyde paylaşılan ve milletler arası etkileşimle gelişen bir yapılanmaya sahiptir. Medeniyetin ölçüsü maddi açıdan ilerlemedir ve bir millet başka bir milletin medeniyetine kültürünü koruyarak girebilir. Ancak Gökalp yaşadığı dönemde Osmanlı Medeniyeti’nin yetersiz olduğundan dolayı Batı Medeniyetinin benimsenmesi gerektiğini savunur. Ona göre milli kültürünü korumak bir milletin gelişmesini engellemez. Bununla birlikte bir millet sahip olduğu medeniyeti değiştirebilir. Nitekim Türk Milleti de İslamiyet’ten önce Aksayı Şark Medeniyeti dairesinde iken İslamiyet’ten sonra Şark Medeniyeti Dairesine geçmiş ve şimdi de Laik Batı Medeniyeti dairesine girmeye çalışmaktadır. Gökalp kültür ve medeniyetin birbirine karşıt unsurlar olmadığını aksine birbirini tamamlayıcı unsurlar olduğuna inanır. Ona göre bir millet, kendi kültürünü koruyup geliştirerek medeniyete katkıda bulunabilir. Gökalp’in kültür ve medeniyet anlayışı, Türkiye’nin modernleşme sürecinde etkili olduğu gibi günümüz Türkiye’sinde de önemli bir referans noktası oluşturmaya devam etmektedir. Kültürel kimliğin korunması ile modernleşme arasındaki denge günümüzde her zamankinden daha önemlidir. Milletlerin kültürel kimliklerini koruyarak medeniyetin bir parçası olmayı başarabilecekleri ise izahtan varededir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Kültür, Medeniyet, Millet.

# SEYYİD AHMET ARVASI'YE GÖRE ZİYA GÖKALP'TE KÜLTÜR (HARS) VE MEDENİYET MESELESİ

Dr. Abddurrahman ARVAS

## ÖZET

Çöküş dönemi Osmanlı toplumunun kurtuluş reçetelerinden olan *Milliyetçilik* üzerine ilk kalem oynatanlardan olan Gökalp, kendisinden sonraki *Milliyetçi* yaklaşımları da önemli şekilde etkilemiştir. Gökalp'in Osmanlı/Türk toplumunu *ulus* hüviyetiyle *Batı Medeniyetinin* bir üyesi olarak görmeyi amaçlayan fikriyatında, '*Hars (Kültür)*' ve '*Medeniyet*' kavramlarına yüklediği anlamlar onun milliyetçiliğinde iliklenen ilk düğmeler mahiyetinde olmuştur. Bundan ötürü Gökalp'in anlayışıyla uyumlu veya ona muhalif olan tüm milliyetçi yaklaşımlar, başta onun '*kültür*' ve '*medeniyet*' kavramlarına mercek tutarak ya ona şerh düşmüş ya onu düzeltilmiş veya tasdik etmiştir. Bu çalışmada da Türk-İslam Ülküsü fikriyatının öncüsü Seyyid Ahmet Arvasi'nin, Gökalp'in '*kültür*' ve '*medeniyet*' kavramlarına nasıl baktığına, yaklaştığına dair bir okuma denemesi yapılmaya çalışılmıştır. Her iki düşünürün temel eserlerine tarihsel sosyolojinin perspektifinden yapılan okuma çabası sonucu, Arvasi'nin kültür ve medeniyet kavramlarında Gökalp ile hangi noktalarda uyduğuna ve ayrıştığına dair özetle şu çıktılara ulaşılmıştır: Gökalp *kültür*'ü manevi ve milli, *medeniyet*'i ise maddi ve uluslararası (beynelmilel) olarak tanımlarken; Arvasi *kültür*'ün de *medeniyet*'in de milli olduğunu; yanı sıra her ikisinin de hem maddi hem de manevi boyutları olduğunu belirtir. Gökalp, uluslararası (beynelmilel) karakterinden ötürü *medeniyet*'in değiştirilebilirliğini mümkün görürken; Arvasi, *medeniyet*'i milli kültürün ince işlenmiş, yüksek seviye bir türevi olarak görür ve *medeniyet* değiştiren milletlerin aynı zamanda milli kültürlerinden kopacağını ve yok olacağını belirtir. Gökalp *medeniyet*in, *kültür*lerin bir araya gelmesiyle oluştuğunu belirtirken; Arvasi her bir *medeniyet*'in müstakil bir millete ve *kültüre* ait olduğunu "Ne kadar millet varsa o kadar da medeniyet vardır." sözleriyle vurgular. Arvasi aynı zamanda kültürün bir unsuru olan *dil*'in yabancı etkilerden korunması gerektiği kanaatinden dolayı da Gökalp'e son derece destek verir.

**Anahtar Kelimeler:** Milliyetçilik, Ziya Gökalp, Kültür, Medeniyet, Seyyid Ahmet Arvasi.

## ZİYA GÖKALP'İN TÜRK HARSİ ARAYIŞI: AKSÂ-YI ŞARK MEDENİYETİNDE ONGUN, KUT VE YAĞMA TOYU

Arş. Gör. Dr. Şeyda Sevde TUNÇBİLEK

## ÖZET

Ziya Gökalp Orta Asya Türk toplumları hakkında çok sayıda çalışma kaleme almıştır: *Millî Tettebbûlar Mecmua*'sında yayımlanan "Eski Türklerde İctimaî Teşkilat İle Mantikî Tasnifler Arasında Tenâzur" (1915) makalesi, *Malta Konferansları*'nın ilki (1919), *Küçük Mecmua*'da yayımlanmış makalelerinin derlemesi olan *Türk Devletinin Tekâmülü* (1922-1923), *Türk Tôresi* (1923) ve *Türk Medeniyeti Tarihi* (1925). Bu eserleri, aynı bilgileri farklı yerlerde tekrar eden çalışmalardan ziyade yabancı literatürle kurulan ilişki neticesinde giderek genişleyen ve iddiaları keskinleşen bir araştırma programının çıktıları olarak görmek gerekir.

Ne var ki söz konusu çalışmaları Gökalp'in öne sürdüğü argümanların menşeyini ve siyasi içerimlerini dikkate almadan, Orta Asya Türk toplumlarının yaşayışlarına ilişkin birer tarih, Türkoloji ya da antropoloji kitabı olarak değerlendirmek doğru değildir. Gökalp ulaştığı son noktada kendi döneminin sosyal bilimlerinde moda olan *totem*, *tabu*, *mana* ve *potlaç* kavramlarının Eski Türk toplumlarındaki muadillerini *ongun*, *ıduk*, *kut* ve *yağma toyu* olarak tespit eder ve özellikle *L'Année sociologique* ekibinin (Durkheim, Mauss, Hubert, Davy) ve ünlü Fransız Sinologların (De Guignes, Chavannes, Granet) çalışmalarından hareketle bu toplumlarda demokratik karakterli, anasoylu (*matrilinéaire*) ve babayerli (*patrilocale*), totemist bir inanişaya sahip, dışevlilik kuralının geçerli olduğu, aşiret temelli bir örgütlenmeden -potlaç aracılığıyla- tek tanrılı (Tyonizm), içevlilik üzerine kurulu, hiyerarşik bir ilhanlık modeline geçildiğini öne sürer. Ancak saha yönelimli antropolojinin gelişmesi ve Gökalp'in iktibas ettiği teorik çerçevenin gözden düşmesiyle onun Türk toplumlarını yerleştirdiği model de eleştirilere açık hale gelir. Bu çalışmada Gökalp'in Orta Asya Türk kültürünü incelerken faydalandığı Fransızca kaynaklar tespit edilerek Gökalp'in bunları neden ve ne şekilde Türk kültürü araştırmalarına tatbik ettiği ve böylesine bir kavramsal aktarımın ilerleyen dönemde yol açtığı tartışmalar incelenmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, Totemizm, Ongun, Kut, Yağma Toyu.

## ZİYA GÖKALP VE SOSYOLOJİDE YÖNTEM

Prof. Dr. Ayşe CANATAN

### ÖZET

Ziya Gökalp yaşadığı dönemin sorunlarını ve değişimi adlandırma ve çözüm bulma yolunda Durkheim’den etkilenerek pozitivist bir anlayışı benimseyerek bilimsel çerçeve oluşturmuş ve Türkiye’ye sosyolojinin bilimsel bir alan olarak girişini sağlamıştır. Bu bağlamda Gökalp sosyolojiyi birbiri ile bağlantılı alanlar olan psikoloji ve felsefeden ayırıcı özellikleri ile ortaya koymuş ve toplumu önceleyen bir konumu özellikle ikili açıklamalar ile sağlamıştır. Sosyolojinin konusunun ne olduğunu ne olmadığı yönleri ile vermiştir. Gökalp sosyolojinin yöntemini gerçeklik, tarafsızlık vb. bilimsel kurullarla işleyen ve toplumun aktarılabilen o topluma özgü kültür içeriklerine yönelik bir bilim olarak ortaya koyarken diğer taraftan da bütün toplumlarda ortak olan özelliklere değinmektedir. Bu bildiride Ziya Gökalp’in yöntem konusundaki anlayışı üzerinde durulmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Sosyoloji, Yöntem.

## ZİYA GÖKALP SOSYOLOJİSİNDE MERKEZ-ÇEVRE GERİLİMİ

Doç. Dr. İleriş YILDIRIM – Prof. Dr. Huriye TEKİN ÖNÜR

### ÖZET

Çağdaş dünyanın siyasal sosyolojik çözümlerinde önemli bir yer tutan merkez-çevre kuramı, Türk toplumuna ilişkin sosyal yapı çözümlerinde de önemli bir kuramsal argüman olarak öne çıkmıştır. Merkez-çevre kuramı her ne kadar Edward Shils’in çalışmalarıyla kristalleşmiş olsa da konuyla ilgili öncü çalışmalara daha önceki dönemlerde rastlamak mümkündür. Bu çalışmaların Türkiye’deki örneği, Türkiye’de sistematik sosyolojinin kurucusu olan Ziya Gökalp’te görülebilir. Nitekim, Gökalp Osmanlı devletinin yıkılış nedenleri ve bunu önleyebilecek sosyal-siyasi çözümlerin tespit edilmesiyle ilgili çaba sarf etmiş önemli bir sosyologdur. Gökalp’e göre Osmanlı devletinin yıkılış nedenleri arasında merkez çevre gerilimi olarak ifade edilebilecek olan aydın-halk yabancılaşması yer alır. Osmanlı toplumunda aydınlar, yüksek düzeyde eğitim almakla halktan ayrılmışlardır. Dahası, onlar eğitim gördükleri kurumlara ilaveten dil, sanat, dini anlayış tarzı gibi pek çok konuda halktan kopuk, halka yabancılaşmış bir zümre halini almışlardır. Aydın ve halk sınıfının bu sosyo-kültürel ayrışması nedeniyledir ki, Osmanlı kurumları ikili bir yapı özelliği gösterirler. Merkez-çevre geriliminin tahripkâr etkilerinden kurtulmanın yolu ancak nihai toplumsal hedef olan toplumsal bütünleşmenin sağlanmasıyla mümkündür. Gökalp bu bütünleşmeyi sağlamak üzere aydınların halka inmesi gerektiğini savunur. Aydınlar, halktaki milli kültürü (hars) ortaya çıkarıp geliştirirken, sahip oldukları medeni bilgileri (fen ve teknoloji) halka öğretmelidirler. Bu ilk süreç Türkleşmek olarak adlandırılır. İkinci olarak İslam dininin değerlerinin kabul edilmesi ve diğer Müslüman toplumlarla dayanışma içinde olunmasıdır (İslamlaşma). Nihayet, Gökalp’in muasırlaşma olarak isimlendirdiği üçüncü süreç, çağdaş Avrupa medeniyetinin temsil ettiği bilim ve teknoloji düzeyinin yakalanmasını gerektirir. Nitekim modern dünyanın refah toplumları, kendi formüllerini tasarlayarak sözü edilen bütünleşmeyi gerçekleştirmiş ve karışıklıklarını hafifleterek nispeten ahenkli bir toplumsal yapı inşa etmişlerdir. Buna karşın “az gelişmiş” ya da “gelişmekte olan” diye kodlanan toplumlar ise bu tür ulusal, toplumsal formüller üretmek yerine çeşitli etnik, dini, mezhepsel, vs. değişkenle oluşan küçük grup ve topluluk şuuruyla toplumsal düzen ve refah üretmekten geri kalmış ve merkez-çevre karışıklığının problemleri sonuçlarını tecrübe etmektedirler. İşte bu bildiride, Osmanlı döneminden günümüze biçim değiştirerek devamlılığını sürdüren merkez-çevre gerilimi ve bütünleşme tartışmalarını Gökalp sosyolojisi bağlamında değerlendirmek amaçlanmış, Gökalp’in konuya yaklaşımının çağdaş Türk toplumunda yaşanan güncel toplumsal sorunlara ışık tutacak nitelikte olduğu düşünülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Merkez-Çevre Gerilimi, Aydın, Halk, Toplumsal Bütünleşme, Ziya Gökalp.



# ZİYA GÖKALP DÜŞÜNCESİNDE PARÇALANAN VE YENİLENEN SİSTEMİN ÖRME BİÇİMLERİ: TÜRKLEŞMEK, İSLÂMLAŞMAK VE MUÂSIRLAŞMAK

Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK

## ÖZET

Ziya Gökalp (1876-1924); Türk modernleşme tarihinin önemli kuramcı, aydın ve sosyoloğudur. Devletin bekâsı için eski, yeni ve aktüel olan arasında hiç şaşırmadı. Sade kendisinin uğraşacağı meselelerle ilgilenmedi, millet ve devlet olarak yapılması gerekli olan şeyleri yapmaya çalıştı. Gökalp'in zaman zaman fikirleri değişti ancak istikameti hep aynı kaldı. Türk sosyolojisi ve modernleşmesi açısından enine boyuna tartışılması gereken fikirler serdetti, kanonik düzeyde eserler yazdı. Ölümünün ardından yüz yıl geçmesine rağmen Gökalp, Türk sosyolojisi, Türk siyasal zihniyeti ve söylemi açısından hala çok önemli bir isimdir. Gökalp'in "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak" kitabı, onun zihniyet dünyasını yansıtan temel yapıtlardan biridir. Kitap önce 1911-1912 yılları arasında Türk Yurdu dergisinde sekiz bölüm halinde tefrika edildi. 1918 yılında kitap olarak yayımlandı. Bu çalışmada İslam, hars, medeniyet, Türklük, mefkûre ve millet gibi konular ele alınmıştır. Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muâsırlaşmak millet ve devletin, din ve tarihin birbiriyle ilişkisinin oluşturduğu bir toplumsal gerçeklikte ve ideal bir terkipte kök salar. İttihat ve terakkî bu terkipte doğru anlamak ve yaşamakla mümkündür. Bu incelemede yapılmak istenen, Gökalp'in modern Türk siyasasının merkezi kodları olarak düşündüğü "Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muâsırlaşmak" kavramlarının yeniden bir okuması yapıldı. Yanı sıra dönemin sosyal ve siyasal kültür aktarımının kırılma noktasında külliyyat olarak Türk İslam kültürünün yetkinliği konu edildi. Bu teorik-kritik yorumda temel referansımız Gökalp'in ilgili kitabıdır.

**Anahtar Kavramlar:** Ziya Gökalp, Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak.

## ZİYA GÖKALP'İN SOSYOLOJİK DÜŞÜNCESİNİN SEYRİ

Dr. Öğr. Üyesi Zübeyde DEMİRCİOĞLU

## ÖZET

Gökalp'in düşünsel yaşamının erken bir evresinde ortaya çıkan sosyoloji ilgisi zaman içinde dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde dönüşüp evrilmiştir. Bu çalışmada Ziya Gökalp'in sosyolojik düşüncesinin seyri tarihsel bağlamı içinde ele alınarak değerlendirilecektir. Öncelikle Osmanlı İmparatorluğunun zayıfladığı dönemde aydınlar arasında yükselen sosyoloji ilgisi ve bu ilginin nedenleri ile aydınların farklı sosyolojik ekol tercihlerinden söz edilerek dönemin düşünsel atmosferi resmedilecektir. Ardından Ziya Gökalp'in bu düşünsel alandaki konumu ve diğer isimlerden farklılaşarak öne çıkmasını sağlayan etmenler ele alınarak Türk sosyoloji tarihindeki yeri ve önemi vurgulanacaktır. Son olarak süreç boyunca Gökalp'in hangi sosyolojik ekollerle ve teorisyenlerle yakın durarak düşüncesini inşa ettiği ele alınacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Türk Sosyolojisi, Sosyoloji Ekolleri, Sosyal Teori.

### TÜRKİYE'DE İKİ BİLİMİN KURUCUSU OLARAK ZİYA GÖKALP

Prof. Dr. Mustafa ORÇAN

#### ÖZET

Osmanlı Devleti'nin son döneminde sosyal bilimler adına önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Avrupa merkezli toplumsal buhranlar öncelikli olarak büyük imparatorluklara sızamış ve entelektüeller ve bilim adamları buhranı gidermek için arayış içine görmüşlerdir. Fransız Devriminden sonra modern asabiyetlerin (ideolojilerin) ortaya çıkmasıyla birlikte toplumsal buhranları yenmek için başta Avrupa ve Osmanlı olmak üzere arayışlara girmişlerdir. Bu arayışların neticesinde Ziya Gökalp sosyolojiyi buhrandan kurtulmanın bir bilimi olarak görmüş ve 1914'de İstanbul'da sosyoloji kürsüsünün kurulmasına öncülük etmiştir. Sosyolojinin kuruculuğunun yanında diğer taraftan bir bilimle daha ilgilenmiştir. O da halk bilimidir. Sosyoloji kürsüsü kurulmadan bir yıl önce de Osmanlı'da Türk halk biliminin kurulmasına öncülük etmiştir. Kendisi bu yeni bilime ilk kez kullanılan bir ad olarak halkiyat demektir. Halkiyat diğer adıyla folklor/budun bilimi sosyolojiyle aynı dönemde neşvünema bulmuşlardır. Milliyetçiliğin köken arayışı bu dönemlere denk gelmektedir. Bilimsel kavram ve kuramların yanı sıra halkın kültürünü bilimsel tarzda yapılması gerektiği hususunu Gökalp gündeme getirmiş ve bunun sonucu olarak 1920'de Maarif Vekâlet'ine bağlı Hars Dairesinin kurulmasıyla fikir müşahhas ve müesses hale getirilmiştir. Gökalp halk bilimini sosyolojinin bir alt bilimi olarak kabul etmektedir. Bu çalışma, sosyolojik açıdan ihmal edilen bir konu olarak her iki bilimin kurucusu olan Ziya Gökalp'in Türk halk bilimine yönelme sebepleri ve bu alanda yaptığı katkıları sosyolojik olarak analiz etmektedir.

**Anahtar Kavramlar:** Ziya Gökalp, Türk halk bilimi, halkiyat, folklor, Osmanlı'da sosyal bilimler.

### ÇÖKÜŞTEN KURTULUŞA: ZİYA GÖKALP'İN SOSYOLOJİK PERSPEKTİFİ VE TOPLUMSAL YAPININ YENİDEN İNŞASI

Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin SEVGİLİ

#### ÖZET

Ziya Gökalp, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkan toplumsal çöküşü durdurma ve yeni bir toplumsal düzen inşa etme arayışında önemli bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. İçinde bulunduğu dönemin siyasi ve sosyal kargaşası, Gökalp'i, toplumun yeniden yapılandırılması gerekliliği üzerine düşünmeye itmiştir. Bu bağlamda, Gökalp'in sosyolojik yaklaşımı, toplumun yeniden inşasında kritik bir rol oynamıştır.

Gökalp, toplumsal sorunların çözümünde sosyal bilimlerin rehberliğine büyük önem vermiştir. Ona göre, toplumun sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için gruplar (zümre) ve kurumlar (müesseseler) arasındaki ilişkilerin incelenmesi gerekmektedir. Zümreler, bireylerin birbirleriyle olan etkileşimleri ve dayanışmaları sayesinde oluşan grupları temsil ederken, müesseseler toplumun bireylere dayattığı düşünme ve davranma kalıplarını ifade eder. Gökalp, bu iki unsur üzerinden toplumsal dengeyi ve düzeni sağlamayı amaçlamıştır.

Bu bildiri, Ziya Gökalp'in sosyolojik perspektifini, toplumsal yapının yeniden inşasındaki rolünü ve bu çerçevede geliştirdiği içtimaiyat anlayışını ele almayı amaçlamaktadır. Gökalp'in, yıkılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun ve yeni kurulacak milli devletin geleceği için öngördüğü sosyal bilim temelli çözümler, onun toplumsal kurtuluş ve yeniden yapılanma sürecindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Gökalp'in düşünceleri, modern Türkiye'nin oluşum sürecinde sosyolojinin önemini ve toplumsal yapının sağlam temeller üzerine inşa edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Sosyoloji, Toplumsal Yapı, Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye Cumhuriyeti

# HEM EVRENSEL HEM MİLLİ: ZİYA GÖKALP'İN DÜŞÜNCESİNDE TAKLİT KAVRAMI

Dr. Öğr. Üyesi Şenol GÜNDOĞDU

## ÖZET

Türkiye düşünce tarihinde en çok yazılan ve tartışılan figürlerden biri olan Ziya Gökalp, hem Meşrutiyet'in yeniden ilan sonrası İttihad ve Terakki yönetiminde önemli görevler üstlenen ve bu hareketin düşünsel temellerini atan Gökalp, erken Cumhuriyet dönemi düşüncesinde de etkili olmuştur. Gökalp'in düşünceleri zamanla Osmanlı birliğinden Türk milliyetçiliğine yönelirken, seküler tonlar da milliyetçilik ve modernlik eğilimlerinin artışıyla belirginleşmiştir. Bu dönüşüm, Osmanlı'dan kopuşu ve yeni bir dönemin başlangıcını ifade etmektedir. Gökalp'in temel sorusu, toplumsal bir aradalığın nasıl sağlanacağı ve milletin nasıl inşa edileceği üzerine odaklanmıştır. Son tahlilde düşüncesini modernlik ve millî olma arasında bir çatışma olmadığı, modernleşirken özgün kalınabileceği iddiası üzerine kurar. Bu çatışmasızlık halini, hars (kültür) ve medeniyet kavramları ile anlamlandırmaya çalışır. Gökalp, hars ve medeniyet kavramları arasında kurduğu ayırım sayesinde hem Türkiye'nin ve diğer toplumların özgünlüklerini vurgular, hem de evrenselliği medeniyet kavramı üzerinden tanımlar. Medeniyet, toplumsal farkların ötesinde, tüm insanlığın ortak ürünü ve birikimidir. Hars ise, millî olanı, yani taklit edilemeyecek ontolojik ve epistemolojik bir kategoriye tanımlarken, medeniyet, tüm insanlığa ait olan, yani taklit edilebilecek teknik ve bilimsel gelişmelerin bütününe ifade eder. Gökalp, taklit kavramını sadece Batıyı ya da Batılı olanı olumsuz anlamda taklit etme eleştirisinden çıkararak, milli ile evrensel arasında bir sınır olarak konumlandırır. Taklit eleştirileri, Osmanlı döneminde bir muhalefet aracı olarak "terbiye", "ilerleme" ve "krizi aşma" söylemlerinde yer bulurken, Gökalp ile daha çok kriz sonrası milliyetçi düşüncenin inşasına olanak tanıyan bir anlam kazanır. Bu çalışma Gökalp'in düşüncesinde taklit kavramının inşasını hars ve medeniyet bağlamında ele alacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Modernlik, Taklit, Hars, Medeniyet.

### KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA ZİYA GÖKALP ŞİİRLERİNDEKİ KİMLİK ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel KAMACI ERKAN

#### ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerine odaklandığımızda karşımıza ilk çıkan ideolojilerden biri milliyetçiliktir ve bu süreçte Türk milliyetçiliği denildiğinde ilk akla gelen isimlerden biri ise Ziya Gökalp'tir. Bir ulus-devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti –diğer mevcut devletler gibi- küreselleşmenin siyasal ve toplumsal etkileriyle karşı karşıyadır. Küreselleşme sürecinden en çok etkilenen alanlardan biri ideolojiler olmaktadır. Mevcut tüm argümanların tartışıldığı, sorgulandığı ve eleştirildiği bu atmosferde, -özellikle gençlerin gözünde- milliyetçiliğin tarihteki en olağan dışı versiyonunu yaşadığı söylenebilir. Küreselleşmenin başlangıcından günümüze hızla değişen ve dönüşen bir dünya içerisinde artık post-milliyetçilik görüşleri dile getirilmeye başlanmıştır. Böyle bir süreçte Ziya Gökalp'in Türklük bilinci inşa etme çabasına geri döndüğünde ise, karşımıza ilk çıkan eserleri arasında şiirleri yer almaktadır. "Bu şiirlerde Türklük, İslamiyet ve Modernleşme nasıl bir önem sahiptir ve kimlik kavramını nasıl etkilemektedir?" sorusu bu makalenin temel amacını oluşturmaktadır. Kimlik yüzyıllardır insanlığın kendine anlam verme çabasının bir yansıması olarak süregelmiştir. En genel anlamda bireysel ve kolektif kimlik olarak ayırabileceğimiz kimlikler her bir kategorisi ile aidiyet duygumuza yön vermektedir. Bu bağlamda kimlik çalışmaları bilimsel olarak bizlere bir çerçeve sunmaktadır. Dolayısıyla, bu makalenin kapsamını Ziya Gökalp şiirlerinde Türk ve Müslüman kimliği vurgusunun analizi oluşturmaktadır. Söz konusu analiz için sistematik bir bilimsel çalışma yapabilmek adına, süreç boyunca içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. Özellikle genç kuşakların Ziya Gökalp'i tanımaları ve nesiller boyu devam eden etkilerini anlamaları için üniversitelerdeki akademik çalışmalar önemli bir rol oynamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Milliyetçilik, Küreselleşme, Kimlik.

### CUMHURİYET DÖNEMİ MÜZİK REFORMLARI VE ZİYA GÖKALP'İN ROLÜ

Dr. Mustafa Okan KIZILAY

#### ÖZET

Müzik, tarih boyunca yapılan siyasi reformlarda etkin bir araç olarak kullanılmıştır. Müziğin halk tarafından kolay anlaşılabilir olması, toplumları dönüştürmede kullanılması fikrini de beraberinde getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde gerçekleştirilen müzik reformları, milli kimliğin oluşturulmasında ve modernleşme süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. Ziya Gökalp, "Türkçülüğün Esasları" adlı kitabında Türk müziğini, milli kültürün korunması ve güçlendirilmesi çerçevesinde ele almıştır. Türk müziğinin milli kimliği yansıtmasının önemini vurgulayarak, halk müziği ile yeni medeniyetimizin müziği olarak tanımladığı Batı müziğinin bir araya getirilerek geliştirilmesini önermiştir. Batı müziğinin armoni ve yapılarını benimseyerek milli bir senteze ulaşılmasıyla birlikte hem milli hem de evrensel bir müzik tarzının ortaya çıkabileceğini öne sürmüştür. Bu fikirler, Cumhuriyet dönemi müzik reformlarının temelini oluşturmuş ve Atatürk'ün önderliğinde, Türk müziğinin modernizasyonuna yönelik birçok adım atılmıştır. Literatür taraması yöntemi ile gerçekleştirilen bu çalışmada, Gökalp'in düşüncelerinin Cumhuriyet döneminde müzik politikalarına nasıl yansıdığı incelenmiştir. Bu bağlamda, 1924 yılında kurulan Musiki Muallim Mektebi ve 1934- 1936 yılları arasında gerçekleştirilen Türk Müziği Reformunun bir sonucu olarak Radyolarda Türk Müziğinin çalınmasına yönelik yasak ele alınmıştır. Ayrıca, Gökalp'in müzik üzerine görüşlerinin, Cemal Reşit Rey, Ahmet Adnan Saygun gibi dönemin önemli bestecileri üzerindeki etkileri de değerlendirilmiş, bu bağlamda, milli müzik anlayışının geliştirilmesi ve Türk müziğinin evrensel düzeyde tanınmasına yönelik çabalar incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Müzik Reformu, Radyo Yasağı, Musiki Muallim Mektebi.

# ZİYA GÖKALP'İN MİLLİ MUSİKİ FORMÜLÜNÜN UYGULANABİLİRLİĞİNİN İNCELENMESİ

Pınar KOÇAK

## ÖZET

Ziya Gökalp Türk Kültür tarihi açısından birçok önemli noktaya temas etmiş ve erken Cumhuriyet dönemindeki batılılaşma ve modernleşmeyle ilgili icraatlarda oldukça etkili olmuştur. Gökalp, Cumhuriyetin ilk elli yılının resmi ideolojisinin ve kültür ve sanat politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu fikir adamı, önemli eserlerinden *Türkçülüğün Esasları* adlı kitabının “Milli Musiki” bölümünde geleneksel Türk Musikisi ile ilgili düşüncelerini dile getirmiş, yeni devletin Milli Müziğinin nasıl olması gerektiğini açıklamıştır. Ziya Gökalp, geleneksel Türk Müziği olarak bilinen müziğin Türklere ait olmadığını, bu müziğin Bizans, Arap ve İran kökenli ve bunların birleşimi olduğunu söylemiştir. Bu müziğin milli olmadığını ve terkedilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Türk olan onun deyişiyle Türk harsına ait olan müziğin ise Anadolu köylerinde icra edilen türküler olduğunu fakat bunların ise çağdaşıktan uzak olduğunu belirtmiştir. Tek yol halk müziğinin Batı Müziği tekniği ve çok sesliliğiyle düzenlenmesidir. O zaman Milli Müzik elde edilebilecektir. Türkiye'nin müzik politikalarını yerine getiren seçkinler arasında Gökalp'in bu düşüncelerinin etkisi büyük olmuştur. Müzisyen ya da müzikolog olmayan Gökalp, küllerinden doğmuş yeni bir devletin birçok teşkilatının ve inkılapların ivedilikle oluşturulması hareketini müzik için de yerine getirilmesini öne sürmüştür. Bir milletin sanat anlayışı bir çırpıda bu şekilde bir program ön görerek yapılabilir miydi sorusunun cevabı bu araştırmanın odaklarından biridir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Milli Musiki, Modernleşme, Batılılaşma.

# ZİYA GÖKALP'İN TÜRKÇE VE SADELEŞMECİLİK ANLAYIŞI

Mustafa Eren AFACANER

## ÖZET

Türk dilinin sadeleşmesi; önce Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme devresinin, sonra yeni kurulmuş Cumhuriyet'in en tartışmalı mevzularından biri olagelmıştır. Türk dili tartışmalarının, Türk intelijansiyasının gündemine oturması Tanzimat dönemine tekabül eder. Bu dönemi bir başlangıç olarak kabul edersek, 20. yüzyılın başında tartışmaların çok daha şiddetlendiği, fikir tohumlarının filizlendiği ve akabinde dallandığı görülür. Bu dönemin önde gelen fikir adamlarından biri olan Ziya Gökalp de bu tartışmalara katılmıştır.

Ziya Gökalp, bir dil mütehasssısı olmamakla beraber, yayın hayatı boyunca Türk dilinin sadeleşmesi mevzuunu en öncelikli meselelerden biri olarak görmüş; bu hususta çok cepheli fikirler üretmiştir. Dil ve millet ilişkisi, Türkçenin mevcut konumu, Türkçenin grameri, kelime türetme yolları, ıstılahların sınıflandırılması, imla kuralları, alfabe tercihi gibi çok sayıda meseleye temas etmiştir. En kaba tasnifle tasfiyecilik, fesahatçilik ve sadeleşmecilik anlayışlarından sonuncusunu savunan ve Yeni Lisan Hareketi'nin bir mensubu olan Gökalp'in dile yönelik fikirleri sabit kalmamış seneler içinde tekâmül etmiştir.

Bu çalışmada, 1909-1924 tarihleri arasında Ziya Gökalp'in Türkçenin sadeleşmesi hususundaki konumuna odaklanılmaktadır. Bu doğrultuda fikirlerinin tekâmülü, sadeleşmecî grup içindeki yeri ve kendi içindeki tutarlılığı tahlil edilmeye çalışılmaktadır. Tahlilin kapsamı dahilinde Gökalp'in okuyuculara sunduğu bilgilerin sıhhati de tartışmaya açılmaktadır. Bütün bunlar için Peyman gazetesindeki yazılarından hayatının sonuna kadar olan neşriyatının yanı sıra Ali Canip, Ömer Seyfettin gibi dönemin diğer aydınlarının yayınlarına da müracaat edilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Türk Dili, Ziya Gökalp, Sadeleşme, Yeni Lisan.

### TÜRK SOSYOLOJİSİNDE ZİYA GÖKALP VE MİLLİ-İNŞACI MODEL

Prof. Dr. Zeki ARSLANTÜRK

#### ÖZET

Osmanlı toplumunun çöküş dönemine girmesi ile birlikte otokton tarihçiler adı verilen sosyal tarihçilerin sosyal problemle ilgilendiğini görüyoruz.1 Ortaya çıkan problemleri açıklamada ve çözmeye kullandıkları metotlar, tarihin metotları idi.2 Ancak Devlet-i Aliyye'nin içinde bulunduğu problemleri açıklayabilmek ve çözüm yolları üretebilmek için başka bir ilme ihtiyaç vardı. Sosyolojinin Batı'da ortaya çıkış şartları ile Türkiye'ye giriş sebepleri arasında benzerlikler görüyoruz. Batı, geleneği gereği bireyci olmasına karşılık toplumu kendisine konu alan sosyolojiden problemlerini çözmek için yararlanmak istiyordu. Zira bu dönemde problem ferdi değil toplumsal idi. Nitekim Batı daha sonra yeni toplumsal düzene sahip olduktan sonra problemleri mikro seviyede ele almaya ve çözmeye dönecektir. Psikolojinin ve sosyal psikolojinin ardından, sosyolojinin tedvini de bunu göstermektedir. Bugün bu bilimler Batı'da "Davranış Bilimleri" olarak ifade edilmektedir. Halbuki Türk toplumu kamucu idi ve problemleri de toplumsaldı. Bu şartlarda sosyoloji Batı'dan çok Türk toplumunun problemlerini tespit ve açıklamada iyi bir araç olabilirdi.3 Türk toplumu ve genellikle Doğu toplumları tarihte sorunlarını toplumu temsil eden devlet aracılığıyla aşmasını bilmişlerdir. Sorunların kaynağında toplum (devlet) görüldüğü gibi çözüm de bu düzeyde gerçekleşmiştir... Kısacası sorunları toplum olarak çözmek ve bunu devlet aracılığıyla gerçekleştirmek geçmişte Türk düşüncesinin temel özelliğini oluşturmuştur. XIX. Yüzyılın bizim (Türk toplumu) açımızdan da bazı özellikleri bulun-maktadır. Bir yerde toplum olarak belli bir çözümsüzlük ve açmaz karşısında kısırılmışlık duygusunun, -elbette bu duygu önce 1 Türkdogan, a.g. takdim, s. 9-11. 2 Bkz. Sezer, Baykan Sosyolojide Yöntem Tartışmaları, İstanbul 1993. 3 Bkz. Sezer, "Türk Sosyolojisinin Önündeki Sorunlar", (75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji, İstanbul 1991); İsmail Coşkun, "Sosyoloji Tarihinin Yazımı ve Dönemlendirilmesi", Ek.1, (İsmail Coşkun, Modern Devletin Doğuşu, İstanbul 1997). 3 devlet düzeyinde duyulmuştur- Türk düşüncesinde yaygınlaştığını görmekteyiz. Yine aynı dönemde çözüm kendi dışımızda; Batı'da aranmaya başlanmıştır. Bizim Batı'ya yöneldiğimiz sırada Batı'da sosyoloji bilimi ortaya çıkmış bulunmaktadır. Sosyoloji başka tasaların ürünüdür ama öte yanda Türkiye kendi geleneği içinde açmazdadır. Bu şartlarda çözümü kendi geleneği dışında araması şaşırtıcı değildir. Ayrıca sosyolojinin sorunları başka temelde de olsa aynı düzeyde ele alması ve bu yeni bilimin Batı kökenli olmasına karşılık bizde de benimsenmesine yol açmış ve Türklerin kendi düşünce geleneğine uygun sosyolojiyle buluşmaları çok önemli ürünlerin gerçekleşmesi beklentisini vermiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Türk Sosyolojisi, Milliyetçilik, Milli İnşacı Model.

### TÜRKİYE'NİN YENİ MİLLET İNŞASI SÜRECİNDE ZİYA GÖKALP'İN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

Doç. Dr. Kerem ÖZBEY

#### ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de sosyolojinin kurucusu ve Türk milliyetçiliğinin fikir babası olan Ziya Gökalp'in düşüncelerini yaşadığı dönem ve günümüz gelişmeleri ışığında anlamayı amaçlamaktadır. Günümüz Türkiye'sindeki yeni millet inşası sürecini ve yeni milliyetçilik anlayışını anlamada Ziya Gökalp'in fikirleri ne düzeyde işlevseldir? Gökalp'in milliyetçilik anlayışının günümüz Türkiye'sindeki İslami muhafazakar milliyetçiliği anlamada nasıl bir role sahip olduğu bu çalışmanın ana sorunsalını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Gökalp'in fikirleri sadece bulunduğu dönemde değil, günümüze de etki edecek boyutlara sahiptir. Gökalp'in Cumhuriyet'in inşası ve Kemalist Türk milliyetçiliği için önerdiği fikirler ve öne sürdüğü çözüm önerileri günümüz İslami muhafazakâr milliyetçilik için de birer referans kaynağı oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Gökalp'in Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak şeklindeki

modeli, bulunduğu dönemde Anadolu coğrafyası temelinde öne çıkarken, günümüz İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet tasarımı Anadolu dışındaki Türk, İslam ve Osmanlı kimliklerini de içerecek boyutlara sahiptir. Gökalp'in Türk kimliğine ilişkin tanımlamalarının bugünkü yeni millet inşasında da öne çıktığı görülmüştür. Gökalp'in harsi Türkçülük anlayışının günümüzde de yeniden inşa edildiği gözlenmektedir. Gökalp'in devletçi, milliyetçi, kamucu, solidarist, korporatif, kolektivist anlayışı, günümüzün yeni millet inşasında ve yeni milliyetçilik anlayışında da etkisini göstermektedir. Bu çerçevede, küreselleşmenin ulus-devletleri ve milliyetçilikleri aşan gelişmeleri karşısında Türkiye'de yeni bir millet inşası süreci yaşanmakta ve yeni milli kimliğin inşasında da Gökalp'in fikirleri önemli bir yer tutmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Yeni Millet İnşası, Milliyetçilik, Ziya Gökalp, Türkiye.

## ZİYA GÖKALP VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN OLUŞUMU: İDEOLOJİ, KİMLİK VE KÜLTÜRÜN KESİŞİM NOKTALARI

Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN

### ÖZET

Bu çalışma, Ziya Gökalp'in ideoloji, kimlik ve kültür arasındaki etkileşimleri nasıl ele aldığını ve bu unsurların Türk milliyetçiliğinin oluşumundaki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Gökalp, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, Türk milliyetçiliğinin teorik temellerini atarak ulus-devletin ideolojik yapısını şekillendirmiştir. Çalışmanın önemi, modern Türkiye'nin sosyal ve kültürel dinamiklerini anlamada kritik bir figür olan Gökalp'in düşüncelerinin analiz edilmesinden kaynaklanmaktadır. Onun hars ve medeniyet kavramları arasındaki ayrımı, Türk toplumunun modernleşme sürecinde milli kimliğini koruyarak evrensel değerlere uyum sağlamasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Yöntem olarak, Gökalp'in eserleri ve hakkında yapılan akademik çalışmalar incelenmiş, onun milliyetçilik teorisi ve ulusal kimlik inşasına katkıları analiz edilmiştir. Özellikle "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" prensipleri çerçevesinde, Gökalp'in milli kimliğin çok boyutlu yapısını nasıl vurguladığı ve bu prensiplerin Türk toplumunun farklı kesimlerini ortak bir ulusal kimlik altında birleştirmedeki rolü ele alınmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, Gökalp'in ideoloji, kimlik ve kültürün kesişim noktalarını ele alışı, Türk milliyetçiliğinin oluşumunda ve modern Türkiye'nin şekillenmesinde derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Onun düşünceleri, dil, din, tarih ve kültürün bütüncül bir şekilde ele alınmasını savunarak, milli kimliğin inşasında ve ulus-devletin ideolojik yapısının oluşumunda belirleyici olmuştur. Bu çalışma, Gökalp'in mirasının ve onun fikirlerinin modern Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısına olan etkisini ortaya koymaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Türk Milliyetçiliği, Kültürel İdeoloji, Kimlik İnşası, Hars ve Medeniyet.

## ZİYA GÖKALP'İN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI: PRİMORDİALİZM Mİ MODERNİZM Mİ?

Abdullah Mert YAZGAN

### ÖZET

Milliyetçilik, bir ulusun kimliğini ve birliğini koruma, geliştirme ve savunma sürecidir. Bu kavram, geçmişten günümüze ulusal kimliği ve aidiyeti vurgulayan en önemli kavramlardan birisi olmuştur. Milliyetçilik genel ekseriyetle ulusun dil, kültür, tarih gibi değerlerini merkeze almaktadır. Primordialist yaklaşım, ulusal kimliğin tarihsel ve kültürel kökenlere dayandığını, ulusların doğal ve kadim topluluklar olduğunu savunur. Modernist yaklaşım ise milliyetçiliğin modern dönemlerde ortaya çıktığını ve ulusların sanayileşme, merkezi devletlerin oluşumu ve modern iletişim araçları gibi süreçlerin bir ürünü olduğunu ileri sürer.

Ziya Gökalp, Türkiye’de milliyetçiliğin teorik temellerini atan önemli bir düşünürdür. Onun çalışmaları, Türk milliyetçiliğinin inşasında önemli bir rol oynamıştır. Gökalp’in milliyetçilik anlayışı, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında büyük etkiler yaratmıştır. Yarattığı etki öylesine kilit bir rol oynamıştır ki, cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurucu parti olan Cumhuriyet Halk Fırkası’nın gayriresmi ideoloğu olarak tanımlanmıştır. Ziya Gökalp, Türk milletini kültürel ve sosyolojik bir perspektiften ele almış, ulusal kimliğin inşasında kültürün, dilin ve eğitimin önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda, Gökalp’in milliyetçilik anlayışının primordialist mi yoksa modernist mi olduğu tartışma konusu olmuştur.

Bu çalışmada, Ziya Gökalp’in milliyetçilik anlayışının primordialist yaklaşıma mı yoksa modernist yaklaşıma mı dayandığı incelenecektir. Bu bağlamda şu sorulara yanıt aranacaktır: Gökalp’in milliyetçilik anlayışı hangi teorik çerçeveye daha yakındır? Gökalp’in milliyetçilik anlayışının Atatürk dönemi Türk milliyetçiliği üzerindeki etkileri nelerdir? Gökalp’in düşünceleri günümüz milliyetçilik teorileriyle nasıl bir ilişki içindedir?

**Anahtar Kelimeler:** Milliyetçilik, Türk Milliyetçiliği, Ziya Gökalp, Primordializm, Modernizm.



## VII. OTURUM: ZİYA GÖKALP VE TÜRK MODERNLEŞMESİ TARTIŞMALARI

### ZİYA GÖKALP VE TÜRK MODERNLEŞMESİNDE YOL AYRIMI

Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN

#### ÖZET

Ziya Gökalp Osmanlı Devleti'nin son dönemecine işaret eden kritik dönem ile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluş aşamasında fikir ve düşünceleri ile etkili olmuş nadir düşünürlerimiz arasında yer almaktadır. Onun özellikle 1908 sonrası İttihat ve Terakki Partisinde ideolog düzeyinde olan etkisi ile paralel götürdüğü sosyoloji çalışmalarının belli bir hedef dahilinde kurgulanmıştır. Gökalp'in akademik ve ideolojik yaşamına yön veren temel motivasyon kaynağı Devletin nasıl kurtarılabilceğine bağlı olarak ortaya çıkan modernleşme/çağdaşlaşma hadisesidir. O, ideolojik düzlemin daha çok Türkçü kanadında yer alarak modernleşme hadisesine yön verse de temelde dönemin diğer ideolojik kesimleri tarafından da saygı duyulan bir figür olmayı başarmış bir düşünür ve sosyolog kimliğine sahiptir. Bu durum, Ziya Gökalp'in mümkün olduğunca tüm toplum kesimlerinin konsensüsüne yakın bir çözüm önerisi peşinde olan bir modernlik anlayışından neşet etmektedir. Bu tebliğde Ziya Gökalp'in modernleşme konusunda izlemiş olduğu yolun nasıl bir çözüme bizi ulaştırdığını bu konuda düşünürün ne derece muvaffak olup olmadığı ele alınacaktır. Ziya Gökalp'in ölümünün üzerinden yüz yıl geçmesine rağmen ele aldığı konuların Türkiye'de hala gündem olması Gökalp'in fikir ve arayışlarının önemine işaret etmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Türk Modernleşmesi, Toplumsal Değişim.

### ZİYA GÖKALP'İN KÜLTÜR DEĞİŞMESİ MODELİ VE GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDEKİ İZDÜŞÜMLERİ

Prof. Dr. Vehbi BAYHAN

#### ÖZET

Türk sosyolojisinin kurucusu olan Ziya Gökalp'in analizleri günümüzde geçerliliğini korumaktadır. Gökalp, bir bunalım çağında doğmuş ve yetişmiştir. Küresel imparatorluk olan Osmanlı'nın içinde bulunduğu sorunlardan kurtulması için ortaya çıkan fikir akımlarından Türkçülük akımının temsilcisidir. Gökalp kültürün milli, medeniyetin milletlerarası olduğunu söyler. Batı medeniyetinin teknolojisini alarak modernleşebileceğimizi, ancak kültürümüzü muhafaza etmemiz gerektiğini savunur. Bu görüşü hem Türkçülük hem de İslamcılık fikir akımı kabul eder. Garpcılık ise batı medeniyetine erişmek için batının hem kültürünü hem de medeniyetini almak gerektiğini iddia eder. Türk modernleşmesi ve çağdaşlaşmasını anlamak için Gökalp'in fikirleri önemlidir. Bu bağlamda, Gökalp'in kültür ve medeniyet ayrımına dayalı kültür değişmesi modeli günümüzde de günceldir. Küreselleşme ve postmodernizm tartışmaları Gökalp'in kültür değişmesi modeli çerçevesinde irdelenebilir. Postmodernizm, geleneksel kültür ile modern kültürün bir sentezini içermektedir. Küreselleşme de yerel kültür ile küresel kültürün karşılaşması ve yeni sentezler üretmektedir. Küyerel kültür bağlamında, küresel kültür ile yerel kültürün birlikte var alabileceği görülmektedir. Gökalp, Türklerin kültür değişmesi sürecinde İslamiyet'le karşılaştıklarında kendi özgün kültürünü oluşturduğunu söyler. Gerçekten de "Türk Müslümanlığı" bu görüşün somut göstergesidir. Batı ile karşılaşmada da Türk kültürünü koruyarak modernleştiğimizin göstergesi Avrupa'daki "EuroTürk" sentezidir. Bu kültürel karşılaşmalarda başarısız olduğunda "paranoid-şizoid toplum"a dönüşme ihtimali de bulunmaktadır. Kültürel değişimde şizofrenik parçalanmalar ve kutuplaşmalar ortaya çıkabilir. Günümüzde Türkiye'de halen modern-geleneksel, batılı-doğulu, laik-İslamcı vb. ayrımlaşmalar ve fay hatları güncelliğini korumaktadır. Bu değişkenlerin birbiriyle çatışmasının çözümü Ziya Gökalp'in mottosunda bulunmaktadır. "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim ve Batı medeniyetindenim".

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, kültür değişmesi, kültür ve medeniyet, modernleşme, küreselleşme, postmodernizm.

# ZİYA GÖKALP'İN MODERNLEŞME DÜŞÜNÇESİNDEKİ ÖRTÜLÜ GÜNDEMİ: YÜKSEK/SEÇKİN KÜLTÜR-HALK KÜLTÜRÜ İKİLİĞİNİN ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Fazilet DALFİDAN

## ÖZET

Bu çalışma Gökalp'in modernleşme düşüncesindeki örtülü gündeminin yüksek/seçkin kültür ile halk kültürü arasındaki toplumsal ikilik (kopukluk veya ayrılık) olduğunu ileri sürmektedir. Amacım, Gökalp'in Osmanlı-Türk modernleşmesine ilişkin analizlerini -erken dönem Batılılaşma eleştirilerini ve kendi alternatif/ideal modernleşme modelini- yüksek/seçkin kültür-halk kültürü ikiliği temelinde tartışmaya açmaktır. O bu toplumsal ikiliği tipolojiler (Türk Tipi- Osmanlı Tipi) aracılığıyla analiz eder. Bu argümandan hareketle, bu yazının temel sorusu Gökalp'in Osmanlı-Türk modernleşmesi ile yüksek/seçkin kültür ve halk kültürü arasındaki toplumsal ikilik arasında nasıl bir ilişki kurduğudur. Bu ilişkinin nasıl somutlaştığını sorgulamak için 'Gökalp'in Tanzimat aydınlarına yönelik eleştirilerinin boyutları ve içeriği nelerdir?' 'Gökalp'in kendi ideal modernleşme modelinde aydınların rolü nedir?' ve 'Türkçülüğün esaslarından biri olan "halka doğru" ilkesinin ödevleri nelerdir ve işlevi nedir?' soruları üzerinde durulacaktır. Ayrıca yüksek/seçkin kültür ve halk kültürü arasındaki bu kopukluğun kökenleri ve kaynakları, karakteri tespit edilerek Osmanlı-Türk modernleşmesindeki yeri/rolü ve önemi analiz edilecektir. Analiz Gökalp'in eserlerinin ve bu eserlere ilişkin çalışmaların incelenmesi aracılığıyla ve hars (kültür), tezhip ve medeniyet kavramsal üçlüsü üzerinden yapılacaktır. Analize ilişkin temel bulgular şöyledir: İlk olarak, Gökalp, erken dönem Osmanlı-Türk modernleşmesinin "başarısızlığı"nın kökeninde halk kültürü-yüksek/seçkin kültür kopukluğu olarak somutlaşan toplumsal ikiliğin olduğunu; bu kopukluğun karşılıklı olarak inşa edildiğini ve derin tarihsel kökleri olduğunu düşünmektedir. İkinci olarak, Gökalp'in modernleşme modeline ilişkin programı aslında yüksek/seçkin kültür ile halk kültürü arasındaki kopukluğu aşma çabası ve girişimidir; böylece o, ilişkisel bir modernleşme modeli kurma idealini benimsemiştir. Üçüncü olarak, Gökalp, yüksek/seçkin kültür-halk kültürü arasındaki sentezi Osmanlı-Türk toplumunda toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin bir mekanizması olarak görmüştür. Son olarak, Gökalp düşüncesindeki yüksek/seçkin kültür-halk kültürü ikiliği ve sentezinin, kültür-uygarlık ikiliği ve sentezinin izlerini taşıdığını söylemek mümkün görünmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Yüksek/seçkin Kültür, Halk Kültürü, Modernleşme, Türkçülük, Aydınlar.

## ZİYA GÖKALP VE MODERNLEŞME: SOSYOLOJİK PERSPEKTİFTEN BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet PEHLİVAN

## ÖZET

Türk düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan Ziya Gökalp, modernleşme hakkındaki fikirleri ile Türk toplumunun dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. 20. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Batı'nın yükselişi ile birlikte, birçok Türk düşünürü toplumun nasıl modernleştirilebileceği sorusu üzerinde kafa yormuştur. Bu bağlamda, Gökalp'in modernleşme hakkındaki görüşleri öne çıkan ve günümüzde de tartışılmaya devam eden fikirler arasındadır. Ziya Gökalp'in modernleşme teorisi, Türkiye'nin toplumsal ve kültürel dönüşümünde önemli bir yer tutmaktadır. Gökalp, Batılılaşma ile geleneksel değerlerin sentezini savunarak, Türkiye'nin modernleşme sürecinde nasıl bir yol izlemesi gerektiği konusunda önemli katkılar sunmuştur. Bu çalışma, Gökalp'in fikirlerinin sadece tarihsel bir bağlamda değil, aynı zamanda günümüz Türkiye'sinde de nasıl bir etkiye sahip olduğunu göstermeyi hedeflemektedir. Gökalp'in modernleşme teorisi, toplumsal değişim ve kültürel kimlik arasındaki dengeyi anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türk sosyolojisinin kurucu isimlerinden biri olan Ziya Gökalp'in modernleşme teorisini sosyolojik bir perspektiften değerlendirmektir. Gökalp'in modernleşme anlayışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri ve erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sindeki toplumsal değişimleri anlamak için kritik öneme sahiptir. Bu çalışma, Gökalp'in modernleşme yaklaşımının temel unsurlarını, bu unsurların Türk toplumuna nasıl yansıdığını ve Gökalp'in görüşlerinin modern Türkiye'nin inşa sürecindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Gökalp'in eserleri ve bu eserler üzerine yapılmış akademik çalışmalar incelenerek bir literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca, Gökalp'in sosyolojik teorileri ve modernleşme anlayışının tarihsel bağlamdaki etkilerini anlamak için dönemin gazete makaleleri,

resmi belgeler ve diğer birincil kaynaklar da analiz edilmiştir. Bu materyaller, Gökalp'in düşüncelerinin sosyolojik açıdan nasıl şekillendiğini ve bu düşüncelerin Türk toplumunun modernleşme sürecine olan etkilerini ortaya koyacaktır. Veriler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilecek ve Gökalp'in modernleşme teorisinin ana temaları belirlenmiştir. Bu çalışma, eğitimciler, sosyologlar ve politika yapıcılar için değerli bilgiler sağlayarak, Türkiye'nin modernleşme sürecinde Gökalp'in fikirlerinin ne kadar etkili olduğunu ve bu fikirlerin günümüz toplumundaki yansımalarını anlamalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca, bu çalışma, modernleşme ve toplumsal değişim konularında farklı perspektifler sunarak, akademik literatüre önemli bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Gökalp'in düşüncelerinin derinlemesine incelenmesi, Türkiye'nin sosyolojik ve kültürel yapısının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Modernleşme, Sosyoloji, Türk Toplumunu, Kültür.

### GÖKALP VE DURKHEİM’İN *FELSEFE DERSLERİ*: SOSYOLOJİ VE PSİKOLOJİYE MÜSTENİT FELSEFE

Prof. Dr. Ali UTKU

#### ÖZET

Ziya Gökalp ve Émile Durkheim’in aynı ismi taşıyan yayımlanmamış eserleri *Felsefe Dersleri*’nin 2000’li yılların başında, vefatlarından 80 yıl kadar sonra, şaşırtıcı bir tesadüfle neredeyse aynı tarihte yayımlanarak eserleri arasına dâhil olması, kariyerlerinin ve ilişkilerinin değerlendirilmesi bakımından göz ardı edilemeyecek dikkat çekici bir gelişme oldu. Gökalp’in *Felsefe Dersleri*, kariyerinin son döneminde, Mondros Mütarekesi’nin ardından İngilizler’in İstanbul’u işgali sırasında, Dârülfünun Edebiyat Fakültesi İçtimaiyat Şubesi’ndeki görevi başında tevkif edilmişinden (30 Ocak 1919) dört ay kadar sonra başlayan Malta sürgünü yıllarında (22 Eylül 1919-30 Nisan 1921) verdiği Felsefe Dersleri çerçevesinde hazırlamıştı. (Ziya Gökalp, *Felsefe Dersleri*, haz. Ali Utku, Erdoğan Erbay, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2006.) Durkheim’in *Felsefe Dersleri* ise, kariyerinin başlarında, École Normale Supérieure’deki öğreniminin ardından felsefe öğretmeni olarak atandığı Sens Lisesi’nde 1883-1884 öğretim yılında verdiği Felsefe Dersleri’ni takip eden öğrencisi ünlü filozof André Lalande tarafından tutulan notlardan oluşuyor (Émile Durkheim, *Durkheim’s Philosophy Lectures: Notes from the Lycee de Sens Course, 1883–1884*, ed. and trans. Neil Gross, Robert Alun Jones, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.) Birbirinden müstakil ve farklı şartlarda hazırlanan, ancak tematik ve sistematik bakımdan büyük ölçüde örtüşen iki eser dikkat çekici biçimde ortak bir referans ağına yaslanıyor. On dokuzuncu yüzyılın büyük bir bölümünde Fransız felsefe alanını belirleyen Victor Cousin ve takipçilerinin “eklektik spiritüalist” felsefe modeline ve bu model çerçevesinde Fransız eğitim kurumları için belirlenen müfredata göre hazırlanmış elkitaplarını esas alan iki eser, dönemlerinde Fransa ve Türkiye’de felsefenin entelektüel ve kurumsal bağlamda kuruluş biçimi için rehber niteliğindedir. Bildirimizde Gökalp ve Durkheim’in, dönemlerinin başat felsefi sorunlarına tarihsel temelli tutarlı yaklaşımlar geliştirdikleri *Felsefe Dersleri*’ni entelektüel gelişmelerinin ve sosyolojik projelerinin felsefi kaynaklarına yönelik bir ilgiyle karşılaştırmalı olarak inceleyeceğiz. İncelememiz, iki düşünürün Fransa ve Türkiye’de psikoloji temelli felsefeyi sosyolojiyle yenileme projesini ve bu bağlamda Felsefe-Sosyoloji-Psikoloji ilişkisini olduğu kadar, dünya sosyolojisinde Durkheim’in en ciddi takipçilerinden biri olarak görünen Gökalp’in düşüncesinin özgünlüğünü de farklı bir ışıktaki tartışmamıza imkân sağlayacak.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Emile Durkheim, Felsefe Dersleri, Victor Cousin, Eklektik Spiritüalizm, Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji.

### ZİYA GÖKALP’İN İNSAN, TOPLUM VE DEVLET FELSEFESİNDE TEBESSÜM İNKİLÂBİ DÜŞÜNÇESİ VE TASLAĞI ÜZERİNE ÇÖZÜMLEMELER

Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ

#### ÖZET

Bu çalışmada Ziya Gökalp’in özünde gülen, güleç yüzlü olan insanın, Müslümanın ve Türk’ün gülmeyen, tebessüm etmeyen ve tebessümü unutmuş, yüzü gülmeyen millet ve toplum hâline gelmiş olarak öteki milletlere bakarak özellikle Müslümanların, Türk milletinin ve toplumunun yüzünün gülmesi, tebessüm etmesi ve mutlu olması özlemi, düşüncesi, anlayışı odağında geliştirmiş olduğu ‘tebessüm felsefesi’ üzerinde durulmaktadır. Ziya Gökalp, ilginç bir biçimde gerçekleşmesini arzuladığı, gelişmiş medeni bir millet ve toplum olarak Türk milletinin kurtuluşu, sürekliliği ve milletler arasında yerini alması konusunda bir dizi geliştirmiş olduğu inkılâplar arasında ‘tebessüm’ü de öncelikli olarak konu edinmiş, bu konuya birkaç yazısında yer vermiştir. Tebessüm felsefesi, Ziya Gökalp’in kendi yaşamı açısından da özel, özellikli ve öncelikli bir durumdur. Çocukluğu, gençliği, ailesi, evliliği, yaşantısı, okul ve

toplum yaşantısı yanında öğretim ve siyasi yaşantısı da çalkantılı, sıkıntılı, meşakkatli, kaşı çatık geniş bir çevre arasında geçen Ziya Gökalp, tebessümün unutulmasının nedenleri üzerinde durarak birey, toplum ve millet olarak Türklerin, Türk milletinin tebessüm eden birey, toplum ve millet olması (gülüm yüzü gülüm millet, gülüm insan özlemi) ve Türk devletinin bunu sağlaması özlemi ile bir dizi öneride bulunmuştur. Çalışmada Ziya Gökalp'in tebessüm felsefesi taslağının içeriğinin ele alınıp ortaya konulması, yeniden hatırlatılıp gündeme getirilmesi, uygulanmasının önerilmesi amacıyla öncelikle tebessüm kavramı odağındaki ilgili, ilişkili yazıları temelinde ve sınırlılığında, felsefi konular, kavramlar, yöntemler, yaklaşımlar çerçevesinde mantıkî, felsefi bakış açıları göz önünde bulundurularak konu incelenip değerlendirilmekte ve Gökalp tarafından tebessüm felsefesi ve inkılabı taslağının ileri sürülmesi sürecinden ölümüne, ölümünden sonra kimi fikirlerinin uygulanıp uygulanmaması bakımından günümüze kadarki durumu ve sonuçları çözümlenmekte ve kimi öneriler sunulup dile getirilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Toplum ve Hayat Felsefesi, Medeniyet, Tebessüm, Mutluluk.

## ZİYA GÖKALP'İN TOPLUM FELSEFESİ

Doç. Dr. Mustafa KAYA

### ÖZET

Ziya Gökalp, Osmanlı'nın en çalkantılı ve dönüşümün en hızlı olduğu zamanda yaşamış bir düşünür ve siyaset adamıdır. Gökalp, daha ziyade bir sosyolog olarak bilinmesine rağmen yaşadığı dönemin Türkiye'sinde yapılan yoğun felsefi tartışmalar, çöken imparatorluğun yaşadığı sorunlar nedeniyle kurumların zayıflaması, hızlı bir şekilde yükselen Batı medeniyetinin değer ve kurumlarının giderek dünyaya hâkim olması onun felsefeye ilgilenmesini gerektirmiştir. Felsefeye dair yaptığı açıklamalara bakıldığında Gökalp'in, felsefe terimini geniş bağlamlarda kullandığı görülmektedir. Bilimlerin anası, toplumsal sorunlarla uğraşan genel bir ahlak, iradenin yüce gayelerini araştıran disiplin, aklın kalbi yorumlama tarzı vb. gibi felsefe terimini pek çok anlamda kullanmıştır. Bununla birlikte yazılarındaki temel kaygı ve ortaya attığı görüşler, onun, toplum felsefesi yapma çabasında olduğunu göstermektedir. Toplum felsefesi, toplumun değerlerini, kurumlarını, geleneklerini ve tarihini çeşitli yönleriyle eleştirel bir tarzda inceleyen felsefi bir disiplindir. Bu tanım çerçevesinde Ziya Gökalp'in görüşleri değerlendirdiğinde, onun toplum felsefesi yapmaya çalıştığı söylenebilir. Bu tür bir felsefeye onu yönlendiren nedenlerin başında kurumlar ve değerler bağlamında çöküşün son aşamasına gelmiş bir toplumun düşünürü olması gelir. İkinci neden, pozitivizm, materyalizm ve sosyalizm gibi toplum felsefelerinin Gökalp'in yaşadığı döneme hâkim oluşudur. Son neden ise etkisi altında olduğu Fransız sosyoloji okulu düşünürlerinin toplumsal ve tarihsel sorunlarla ilgilenmeleridir. Sıralanan bu nedenler, onun toplum felsefesi yapması için gerekli ortamı sağlamışlardır. Ayrıca Gökalp, toplumun çok yönlü incelenmesi ve toplumsal sorunların tek bir sebebe bağlanmaması gerektiğini belirtir. Bu nedenle o, toplumu sadece ekonomik ya da dini nedenlere dayanarak değil, aynı zamanda ahlak, sanat, dil, felsefe vb. gibi yönleriyle de incelemeye çalışmıştır. İşte bu çalışmada Ziya Gökalp'in toplum felsefesine dair görüşleri analiz edilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Felsefe, Toplum Felsefesi.

## ZİYA GÖKALP'İN DÜŞÜNCELERİNİN FELSEFİ POZİSYONU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih ÜNAL

### ÖZET

Felsefi olarak, Batı modernleşmesinin kurucu babaları olarak görülebilecek Descartes ve Kant'tan yüzyıllar sonra hala, modernleşme; ilmi hayatın en dikkat çekici konularından biri olmaya devam etmektedir. Artık tartışma, genelden özele hareket etmiş ve toplumların müstakil modernleşme serüvenlerine odaklanmıştır. Bu noktada Türk modernleşmesi, Tanzimat'tan başlayarak, Meşrutiyet ve Cumhuriyet ile devam eden Türk siyasal ve sosyal hayatının büyük dönüşümlerinin eşliğinde; Türk aydınlarının bazılarınınca bir

kurtarıcı, bazılarınca bir sorun, bazılarınca da bir sonuç olarak görülmüştür. Türk modernleşmesinin, entelektüellerin mütalaalarında yer edip yoğunlaştığı dönemler, aynı zamanda sanayi inkılabı, ekonomik büyüme, askeri sıçramalar, siyasi gelişmeler ve değişimlerin sonuçlarının hissedildiği dönemlerle paralellik gösterir. Osmanlı münevverinin büyük bir bölümünde, içinde yaşadıkları dünyanın, Batı karşısında gündün güne zayıflamasının altında, modernleşmede gecikme ve modern Batı dünyasına bigâne kalma veya modern oluşumlara farkındalısız olma gibi nedenler yattığı fikriyle; düşünce eksenimizin Batı'ya yönelmesini bir kurtuluş reçetesi olarak görme eğilimi karşımıza çıkar.

I. Meşrutiyetin ilan edildiği yıl dünyaya gelen ve Cumhuriyetin ilanından hemen sonra hayata gözlerini kapayan Ziya Gökalp ise tam bu tartışmaların ortasında, ilmi kişiliğini oluşturmuştur. Ziya Gökalp'te 'muasırlaşmak' çok temel bir kavram olarak karşımıza çıksa da, o, istikametimizi ve fikriyatımızı tümüyle Batı'ya çevirmemiz gerektiğini savunan birçok fikir insanıyla aynı kanıyı taşımaz. Biz de çalışmamızda, Ziya Gökalp'in; yaşadığı dönemin duygu ve düşünce karmaşasında boğulmadan, özgün bir yaklaşım geliştirebildiği düşüncesi ve müstakil ve orijinal bir Türk felsefesinin olanağına kapı araladığı sezisiyle, görüşlerini ele alacağız. Ziya Gökalp'in görüşlerini serimledikten sonra, ortaya koyduğu düşünsel performansın, gerçekten felsefi ve gerçekten özgün bir düşünce geleneğinin önceli olup olmadığı değerlendirmesi; mütavazı çalışmamızın odağını teşkil edecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Modernleşme, Felsefe, Sosyoloji.

### ZİYA GÖKALP'İN TÜRKİYE'DEKİ AKADEMİK ÇALIŞMALARDA ALIMLANMA BİÇİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Suvat PARİN

#### ÖZET

Türkiye'deki sosyolojik düşünce tarihinde hem kurucu bir isim olması hem de toplumsal yapıya ilişkin ortaya koyduğu kuram ve kavram setleri açısından Ziya Gökalp önemli bir yer tutmaktadır. Gökalp'in özellikle Osmanlı Devleti'nin kurtuluşuna yönelik formüle ettiği yeni milli kimlik ve toplum anlayışını konu edinen çalışmaları başta olmak üzere geniş bir külliyatı mevcuttur. Gökalp'in söz konusu yayınları sosyolojinin yanında tarih, eğitim, kültür, ekonomi, eğitim gibi yelpazesi geniş sayılabilecek bir alanı etkilemiş ve referans konusu olmuştur.

Bu çalışma, Ziya Gökalp'in eserlerinin Türkiye'deki akademik çevrelerde alımlanma biçimlerini merkezine alan bir odağa sahiptir. Gökalp'in düşünceleri ve çalışmaları ölümünün üzerinden geçen yaklaşık bir asırlık süreçte Türkiye'deki akademik çalışmalarda nasıl ele alınmıştır? Gökalp'in düşünsel tartışmalara etkisi ya da konu olması dönemsel (1925-1950, 1950-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrası gibi) olarak nasıl bir çizgi oluşturmaktadır? Sosyoloji ile birlikte diğer disiplinlerde yürütülen çalışmalarda Gökalp'e verilen referanslar nasıl bir tablo oluşturmaktadır? Türkiye'de yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmalarında Gökalp'in tezleri, yaklaşımları ve kavramları ne oranda ve hangi bağlamlarda konu olmuştur? Bu ve benzeri sorular bu çalışmanın temel problematiğini oluşturmaktadır.

**Anahtar Kavramlar:** Ziya Gökalp, Türk Düşünce Tarihi, Lisansüstü Tez, Alımlanma Biçimi.

### LİSANSÜSTÜ TEZLERDE ZİYA GÖKALP

Dr. Öğr. Üyesi M. Salim DANIŞ

#### ÖZET

Türk düşünce hayatında en önemli isimlerden biri şüphesiz Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp'in düşünceleri başta sosyoloji olmak üzere sosyal bilimlerin birçok alanında çalışmalara konu olmuş ve Türk düşüncesinde Ziya Gökalp başat bir konumda olmuştur. Sosyoloji kürsüsü 1914 yılında ilk kez Ziya Gökalp tarafından İstanbul Üniversitesi'nde kurulmuş ve Gökalp'in düşünceleri günümüze kadar güncelliğini koruyarak gelmiştir. Bu çalışmada, Ziya Gökalp üzerine yazılan lisansüstü tezler incelenecektir. İnceleme, Gökalp düşüncesinin hangi alanlar, hangi konular ekseninde ele alındığını konu edinecektir. Hangi dönemlerin, konuların, baskın olduğu, Ziya Gökalp çalışmalarının hangi Üniversitelerde daha çok yapıldığı, yıllara göre çalışmalarda bir artış veya azalma meydana gelip gelmediği gibi sorular üzerinden Gökalp üzerine yazılan lisansüstü çalışmalar incelenecektir. Ziya Gökalp üzerine yazılmış Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) Tez veri tabanında bulunan doksan üç adet lisansüstü tez bulunmaktadır. 1977 – 2024 yılları arasında yayınlanan bu tezler, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı, Siyasal Bilimler, Felsefe, Din bilimleri ve Eğitim Bilimleri gibi çeşitli alanlarda ele alınmıştır. Gökalp Düşüncesi çeşitli alanlarda lisansüstü tezlere konu olsa da lisansüstü çalışmalar kapsamında en çok incelenen alan sosyoloji olmuştur. Bu durum Ziya Gökalp'in Türk sosyolojisinde önemli bir figür olduğu göstermekle birlikte Gökalp düşüncesinin literatürde güncelliğini koruduğunu da göstermektedir. Bu çalışmanın temel iddiası Ziya Gökalp düşüncesinin, Türkiye'de güncelliğini koruduğunu ve sosyolojinin yanı sıra diğer bilim dallarında da çalışılmaya başlandığıdır. Bunun yanı sıra Gökalp üzerine yapılan çalışmalardan hareketle Türk Sosyolojisine olan ilginin davem ettiği de söylenebilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Türk Düşünce Hayatı, Lisansüstü Tezler.

# ZİYA GÖKALP'İN DİL DÜŞÜNÇESİNİN İLETİŞİM ÇALIŞMALARINA ETKİSİ: İLETİŞİM ÇALIŞMALARINDA ZİYA GÖKALP DÜŞÜNCELERİ ÜZERİNE YAZILAN TEZLERİN ANALİZİ

Arş, Gör. Dr. Esra DEMİRCİ

## ÖZET

Ziya Gökalp; Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak prensipleri yönüyle toplum yapısı kurulması gerektiğini savunmuştur. Kurulan toplum yapısının en önemli basamaklarından birinin milli dil olduğunu iddia etmektedir. Bu yönüyle Ziya Gökalp'in sosyolog ve edebi kimliğini harmanlayarak ele aldığı eserlerde, dilin milli kimlik ve kültür üzerindeki etkisini ve dilin iletişimdeki rolünü inceleyen tezlere konu olduğu görülmüştür. Ziya Gökalp'e göre milletin en önemli özelliklerinden olarak gördüğü dil toplumun kültürel yapısını da inşa eder ve ulus bilincinin gelişiminde önemli rol oynadığını düşünmektedir. Bu bağlamda göstergebilim kullanılarak yapılan analizler, Gökalp'in dil ve kültür üzerine etkilerini derinlemesine ele almaktadır. Bu tezler, Gökalp'in ideolojisinin ve eserlerinin sosyolojik ve dilbilimsel açıdan nasıl bir etkisi olduğunu araştırmaktadır. Ziya Gökalp'in sanat, bilim, dil ve edebiyatta kendi milli kimliğinin ilerlemesi için Avrupa'daki gelişmeleri kullanabilir düşüncesini savunmaktadır. Milli kimliğin önemli araçlarından biri olan dile Ziya Gökalp'in verdiği önem nedeniyle bu çalışma yapılmıştır.

Bu bağlamda yapılan bu çalışmada Türk modernleşmesinin önemli aydını olan Ziya Gökalp'in dil, milli kimlik, kültür ve sosyoloji üzerindeki etkisi ve fikirlerini iletişim çerçevesinde ele alan 30 tezin içerik analizi yapılmaktadır. Ziya Gökalp ile ilgili yazılan iletişim tezlerinde, onun dil, milli kültür ve aidiyet kavramlarını nasıl ele aldığı, şiirleri ve diğer yazılı eserleri üzerinden incelendiği görülmüştür. Bu tezlerin, Gökalp'in iletişim teorilerine bakışını ve sosyolojik yaklaşımlarını anlamak için önemli bir kaynak teşkil ettiği düşünülmektedir.

**Anahtar sözcükler:** Ziya Gökalp, Dil, Kültür, İletişim Çalışmaları



### ZİYA GÖKALP’E GÖRE MODERN TÜRK AİLESİ: GELENEKTEN GELECEĞE

Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK – Sümeyye EVRAN

#### ÖZET

Ziya Gökalp, Türk modernleşmesinin önemli isimlerinden biri olarak, aile yapısını toplumsal yapı ve kültürel değişim bağlamında derinlemesine incelemiştir. Gökalp’e göre, aile yalnızca biyolojik bir birliktelik değil, aynı zamanda kültürel, ekonomik ve sosyal işlevleri olan, toplumun temel yapı taşı bir kurumdur. Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşü ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla birlikte aile yapısında gelenekselden moderne doğru önemli değişimler yaşanmıştır. Gökalp, bu değişimin doğru yönlendirilmediğinde aile içi değerlerin aktarımının ve sosyal bağların zayıflayabileceğini belirtmiştir. Günümüz modern ailesi, kadınların iş gücüne katılımı, teknolojinin etkisi, çok kültürlülük ve değişen ebeveynlik rolleri gibi faktörlerle evrim geçirmiştir. Boşanmaların artışı, evlilik dışı ilişkilerin kabulü ve LGBT+ bireylerin aile kurma haklarının tanınması aile tanımını genişletmiştir. Aile artık biyolojik bağlarla sınırlı kalmayıp, sevgi, saygı ve ortak yaşamı paylaşan bireylerin birlikteliği olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve küreselleşme, aile içi iletişim ve kültürel çeşitliliğin artmasına katkıda bulunmuştur. Bu çalışmada Ziya Gökalp’in modern aile tanımının modernleşme ile birlikte değişime uğraması üzerine etki eden unsurlar ve bu alanda yapılan aile çalışmaları, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular sistematik bir şekilde bütünleştirilerek, değerlendirmeler yapılmaktadır. Araştırmada modern aile yapısında meydana gelen değişimlerin kadınların çalışma hayatına girmesi, çok kültürlülük, teknolojinin yoğun bir biçimde gündelik yaşama girmesi olduğu sonucuna ulaşılmış ve bu unsurlar açıklanmıştır. Sonuç olarak görülmektedir ki; modern aile yapısına etki eden tüm unsurlara rağmen aile, dönüşerek ve gelişerek varlığını devam ettirmektedir. Gökalp’in modern Türk Ailesi anlayışının günümüzdeki önemi, değişim ve dönüşümü aynı zamanda gelecek potansiyellerinin değerlendirildiği bu çalışmada aile konusunda yapılacak yeni çalışmalar için çeşitli öneriler sunulmaktadır.

**Anahtar Sözcükler:** Aile, Boşanma, Modern Aile, Türk Aile Yapısı.

### AHLAK VE MİLLİ İKTİSAT BAĞLAMINDA ZİYA GÖKALP

Prof. Dr. Zafer DURDU

#### ÖZET

Ziya Gökalp, konumu, kişiliği, çalışmaları ile Türkiye’de pek çok bakımdan öncüdür. Yaşadığı dönemde ülkenin siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlarını görebilmiş, ayrıca bu sorunlara sosyoloji bilimi aracılığıyla çözüm üretebileceğine inanmış, bu amaçla eserler kaleme almıştır. Gökalp, bu amaçlar doğrultusunda Fransız sosyolog Emile Durkheim’in sosyolojisini kendisine model almış, ancak sadece Durkheim ile sınırlı olmayan analizler geliştirmiştir. Dolayısıyla Gökalp Durkheim gibi ahlak, dayanışma ve bütünleşme kavramlarına yönelmiş, çözümler ve dağılma süreci yaşayan ülkeyi yeni bir ahlak ile bütünleştirmeyi hedeflemiştir. 20. Yüzyılın ilk döneminin koşulları düşünüldüğünde Gökalp çağının pek çok aydını gibi modernleşme olgusunu, modernleşmek gerektiğini kaçınılmaz olarak görmüş, yöntem olarak da Türkçülüğü merkeze almıştır.

Gökalp, sosyolojisinde öncelikle sorunları tespit eder ve çağdaş Batı uygarlığı gibi bizim de milletleşmemiz gerektiğini düşünür. Ancak Türk kimliği etrafında yenilenmiş bir yapı kurabiliriz düşüncesi onun sosyolojisinde baskındır. Gökalp yalnızca siyaset üzerine yazmamış, iktisadi alan ile ilgili de fikirler geliştirmiştir. Batı uygarlığının gücünün burjuvazi olduğunun ve sanayileşmenin önemini gören Gökalp de milli bir burjuvazi arayışındadır. Ancak bize Batı’daki gibi bir burjuvazi uygun değildir. O halde milli bir

kimlik etrafında birleşmiş, milli ahlakla donanmış bir burjuvaya gerek vardır. Gökalp zemini inşa ettikten sonra solidarizm temelli korporatist, devletçi ancak kapitalist bir milli iktisadın bize uygun olacağını düşünür. Durkheim'in İş bölümü eserinin izleri olan iktisat görüşleri onu İngiliz liberal bireyciliğinden olduğu kadar Marxizmden de uzaklaştırmıştır.

Gökalp'in ahlak ve dayanışma merkezli sosyolojisi ve iktisadi inkılap yolundaki görüşleri de göstermektedir ki Türkiye'de de milli bir sanayiye ihtiyaç vardır. Bu amaçla 1908 sonrasında itibaren hem İttihat Terakkiciler hem de Cumhuriyet'in kurucu kadrosu Türk ve Müslüman bir milli burjuva inşa etmeyi hedeflemiş, ancak bu burjuvanın devletle çatışmayan bir konumda olmasını hedeflemiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Milli İktisat, Ahlak.

## ZİYA GÖKALP'İN MEKTUPLARINDA KUŞAK İNŞASI VE GENÇLİĞE ÖĞÜTLER

Arş. Gör. Dr. Muhammed Mücahid DALKILIÇ

### ÖZET

Türk düşünce dünyasının gelişiminde önemli isimlerden biri olan Mehmet Ziya Gökalp (1876-1924); sosyoloji, felsefe ve edebiyat gibi farklı alanlarda yaptığı çalışmalarla Türk milli kimliğinin inşa sürecine önemli katkılar sunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde yürüttüğü entelektüel faaliyetler ve ortaya koyduğu eserlerle Türk toplum yapısının temellerinin oluşumunda önemli rol oynayan isimlerin başında gelen Gökalp; eğitim, değer, kültür ve ahlak gibi meseleler üzerine önemli analizler ortaya koymuştur. Gökalp'in sürgün dönemlerinde ailesine yazdığı mektuplar, onun kişisel düşüncelerinin yanı sıra hayal ettiği gençliği anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Bu mektuplar "Limni ve Malta Mektupları" başlığı altında toplanmış ve yayımlanmıştır. Gökalp'in mektupları bir bütün olarak ele alındığında onun gençlik tahayyülüne dair çıkarımlar yapmak mümkün olmaktadır. Bu çalışmada Gökalp'in kuşak inşası ve gençliğe öğütleri, çocuklarına yazdığı mektuplar özelinde gençlik sosyolojisi bağlamında ele alınmaktadır. Buna göre Gökalp, güçlü bir milli kimlik bilincine sahip, kültürel mirası özümsemiş ve bu mirası gelecek nesillere aktarmaya kararlı bireylerden oluşan bir gençlik hayal etmektedir. Çocuklarının modern dünyadaki değişimlere uyum sağlarken, kendi köklerine ve geleneklerine bağlı kalmalarını arzu eden Gökalp, manevi değerlerin korunmasına dikkat çekmektedir. Gökalp'in mektupları, aynı zamanda eğitim ve öğrenim konusundaki düşüncelerini de yansıtmaktadır. İyi bir eğitim almanın ve kendini geliştirmenin önemini vurgulayan Gökalp, bu eğitimin milli değerlerle harmanlanmış olmasını arzu etmektedir. Gökalp, mektuplarında milli kimlik ve ahlaki değerler konusuna dikkat çekmektedir. Milli bilincin, kültürel değerlerin korunmasının önemini aşılama çalışmaları Gökalp, kızları Seniha, Hürriyet ve Türkan'a Türk milletinin tarihine ve kültürüne bağlı, ahlaki değerlere sahip bireyler olarak yetişmelerini öğütlemektedir. Çocuklarının hem entelektüel hem de ahlaki açıdan donanımlı bireyler olarak yetişmelerini arzulayan Gökalp, onların sosyal sorumluluk bilinci yüksek, toplumun sorunlarına duyarlı bireyler olmasını temenni etmektedir. Sonuç olarak, Gökalp'in mektuplarında çizdiği gençlik portresi, milli ve kültürel değerlere bağlı, ahlaki ve entelektüel açıdan gelişmiş, modern dünyaya uyum sağlayabilen bir gençliktir. Bu mektuplar, Gökalp'in düşünce dünyasının ve gençliğe yönelik idealinin bir yansımasıdır.

**Anahtar Kelimeler:** Gençlik Sosyolojisi, Kuşak İnşası, Ziya Gökalp, Gökalp Sosyolojisinde Gençliğin İnşası.

## ZİYAEDDİN FAHRİ FİNDİKOĞLU FİKRİYATINDA ZİYA GÖKALP

Dr. Öğr. Üyesi Yasin ÖZDEMİR

### ÖZET

Akademisyen ve kamusal entelektüel Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun (1901-1974) çalışmaları, Ziya Gökalp (1876-1924) hakkındaki akademik literatürde özel bir yere sahiptir. Bir görüşe göre "Hilmi Ziya Ülken'le birlikte, Türk sosyolojisinde Ziya Gökalp ve Prens Sabahaddin ile başlatılabilecek zincirin, hocası Mehmed İzzet'ten sonra gelen halkasını oluştur"an Fındıkoğlu'nun Fransa'da Strasbourg Üniversitesi'nde savunduğu ve Fransızca olarak neşrettiği doktora tezi bu bağlamda mühim bir monograf konumundadır. Durkheim fikriyatı başta olmak üzere Fransız sosyolojisinin Gökalp üzerindeki etkisi üzerine bir ana tez ve aileye taallük eden hukuka dair İmparatorluk ve Cumhuriyet dönemlerindeki 1917 (Hukuk-ı Âile Kararnâmesi) ve 1926 (Türk Kanunu Medenisi) düzenlemeleri çerçevesinde Gökalp'in tesiri hakkında bir tamamlayıcı tez söz konusudur. Sosyolojik düşünce ve uygulamalı hukuk sosyolojisi saharlarındaki bu çalışma, Gökalp'in düşüncesinin Fransa kaynaklarını, vefatı sonrası Türk ailesine değin kuramsal ve pratik sonuçlarını birlikte sunmasıyla ele alınacaktır. Fındıkoğlu tarafından 1933 ve 1973 seneleri arasında yayımlanan İş Mecmuası, modern Türk düşüncesinde merkezi rol oynayan fikir dergileri içerisinde en uzun süreli olanlardan birisidir. 278 sayı olarak neşredilmiş dergi koleksiyonunda Gökalp'e ayrılan içerik değerlendirilecektir. Son olarak velut bir yazar olan Fındıkoğlu'nun doktora tezi haricindeki yüzlerce akademik çalışmadan müteşekkil külliyatında Gökalp'in alımlanışındaki kritik noktalar ortaya konacaktır. Kullanılan tüm kaynaklarda Ziya Gökalp'in düşünceleri ile onun hem takipçisi hem de İstanbul Üniversitesi'nde akademisyen olarak halefi olan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun fikriyatı arasında ortaklıklar yanında mevcut farklılaşmalar arz edilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Türk Sosyolojisi.

## BERKES'İN GÖKALP'İ: NİYAZI BERKES'İN GÖZÜNDEN ZİYA GÖKALP'İN TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN GELİŞİMİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Serhat TOKER

### ÖZET

Ziya Gökalp ve Niyazi Berkes, Türkiye'de sosyal bilimlerin gelişiminde ve özelde de Sosyoloji tarihinin ilk evresinde karşımıza çıkan önemli iki figürdür. Toplumsal dönüşüm ve modernleşme konuları üzerine düşünmüş ve eserler ortaya koymuş olmaları açısından, Türk Modernleşme tarihi içinde de önemli tartışmaların başlatıcıları olmuşlar ve modernleşme tarihimizdeki önemli teorik perspektiflerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır. Ziya Gökalp, Berkes'ten bir kuşak daha önce toplumsal dönüşümü yaşamış ve sosyolojik bakış açılarıyla disiplinler bir şekilde izah çabasına girişmiştir. Berkes ise hem Gökalp'in ölümü sonrası Türkiye Cumhuriyeti ile ortaya çıkan yeni toplumsal dönüşüm hikayesini bizzat deneyimleme fırsatı bulmuş ve Sekülerizm bağlamında değerlendirmeler yapmış hem de kendinden önceki tarihin içinde bu tarihe katkıda bulunan sosyolojik perspektifleri yorumlamıştır. Bu iki önemli figürün katkıları ortadayken, Berkes ve Gökalp'in Türk modernleşmesi tartışması içindeki farklı konumları özellikle Berkes'in Gökalp'i ele aldığı ve yorumladığı metinlerde daha koyu bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Berkes, Gökalp'in görüşlerini yorumlamış, eleştirmiş ve dahası 1958 yılında Gökalp'in eserlerini bir seçki olarak İngilizce'ye tercüme ederek, Gökalp'in fikirlerini dünya çapındaki akademik ve entelektüel okura sunmuştur. Hem bu derlemenin başındaki sunumunda hem de başkaca müstakil makale ve kitaplarında Berkes'in kendine özgü bir Gökalp okuması olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Ziya Gökalp'in medeniyet, hars, milliyetçilik gibi konularda ortaya koyduğu fikirlerini Berkes'in bakış açısından okumak ve Berkes ve Gökalp arasındaki benzerlikler ve farklılıkların altını çizmektir. Ayrıca Niyazi Berkes'in kendi sekülerizm okuması içinde Ziya Gökalp'in görüşlerini nereye oturttuğunu belirleyip, bunun Berkes'in tercihleri açısından ne anlama geldiğini yorumlamaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Niyazi Berkes, Ziya Gökalp, Türk Modernleşmesi, Sekülerizm, Medeniyet, Milliyetçilik.

# ZİYA GÖKALP'İN GÖRÜŞLERİNE MUHALİF BİR ZÜMRE: ANADOLUCULAR

Dr. Hüseyin TAŞLI

## ÖZET

Ziya Gökalp, Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde doğmuş ve devletin yıkılmasını engellemek için çözümler aramış bir aydındır. Ziya Gökalp, imparatorluğun kurtuluşu için sosyoloji bilimine umut bağlamıştır. Emile Durkheim'in sosyolojizm ekolünün temsilciliğini yapmıştır. Durkheim sosyolojisinin genel ilkelerini Türklerin sosyal kurumları üzerine uygulamaya çalışmıştır. Sosyolojiyi, sosyal gerçekliğin kanunlarını keşfederek toplumların tarihi gelişiminin anlaşılmasının yolu olarak görmüştür. Sosyolojiye, dini, hukuki, siyasi, ekonomik kurumların sebeplerini aramak ve amaçlarını açıklama görevi vermiştir. Sosyoloğun, sosyal sorunları ortadan kaldırması için mukayeseli tarihi kullanmasını gerekli görmüştür. Toplumlara ilkel toplumlar ve milletler olarak ikiye ayırmış, Türk toplumlarının da Batının geçirdiği süreçlerden geçerek bir millet olmasını arzulamıştır. Milliyetçiliğe karşılık Türkçülük kavramını kullanmıştır. Devletleri, kavim, imparatorluk ve milli devlet şeklinde üçe ayırmıştır. Durkheim'in toplum kavramı içerisinde ele aldığı mekanik ve organik dayanışmayı millet kavramı içerisinde ele almış ve milli dayanışmadan söz etmiştir. Türk toplumunda Batı'daki gibi sosyal sınıflar olmadığı için Türk toplumundaki çatışmaların dini ve etnik kökenli olduğunu belirtmiştir. Türk milliyetçiliğinin temellerini Orta Asya'da aramıştır.

Ziya Gökalp'in temel tezlerine karşı Anadoluocular, Ziya Gökalp'in çözüm önerilerinin imparatorluğun yıkılışını engellemediğini, Misak-ı Milli'nin ilanı ile Türk Devleti'nin Anadoluyla sınırlandığını belirtmişlerdir. Bu grup, Durkheim'in pozitivist felsefesine karşı Bergson'un ruhu, mistik ve metafizikçi felsefesini öne çıkarmıştır. Bunlara göre, sosyolojizm, Allah ve insanın geçmişten gelen kutsalı yerine toplum dinini yerleştirmiş, bireyi topluma tapındırmış, düşünceyi toplumun kalıpları içerisine sıkıştırmıştır. Ruhu zayıf, imansız pozitif bilim, merhameti ezmiş ve büyük bir sanayileşme ortaya çıkarmıştır. Anadoluocular, Batı'nın ileri makineleşmesine karşı Anadolu halkının milli mücadele zaferini yoksul Anadolu halkının maneviyatında aramıştır. Yayılımacı Turancı milliyetçiliği karşı savunmacı Anadolu milliyetçiliğini öne çıkarmışlardır. Gökalp'in Turan ülküsünü bir hayal olarak nitelemişler ve Türk milletini İslamlaşmış Anadolu üzerinden açıklamışlardır.

Çalışmanın amacı Ziya Gökalp'in Türk sosyolojisindeki temel tezlerine karşı Anadolu grubun tezlerini vurgulamaktır. Çalışma, literatür tarama tekniği kullanmış bir derlemedir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Sosyoloji, Anadolu Grubu.

## TÜRKİYE'DE ERKEN DÖNEM SOL'UN ZİYA GÖKALP İLGİSİ: KERİM SADİ VE ABİDİN NESİMİ ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Salih ÜNÜVAR

## ÖZET

Ziya Gökalp (1876-1924) fikirleriyle Osmanlı Devleti'nin son döneminde ciddi etkileri olmuş ve Cumhuriyet'in kurucu kadrolarını da etkilemiş bir isimdir. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Niyazi Berkes, Hilmi Ziya Ülken ve Baykan Sezer gibi Türk sosyolojisinin önde gelen isimlerinin Gökalp üzerine çalışmaları bulunmaktadır. Gökalp üzerine eser veren diğer isimlere bakıldığında ise 1930'lardan itibaren sadece üniversite çevreleriyle sınırlı olmayan Türkiye'de farklı düşünce eğilimlerinden isimlerin olduğu görülmektedir. Bu durum aynı zamanda Gökalp'in fikirleriyle gelecek kuşakları etkilediğinin göstergelerinden biridir.

Gökalp üzerine yazılanlara bakıldığında tezatlarla karşılaşılır. Gökalp kimilerine göre fikirleriyle Mustafa Kemal'i derinden etkileyen bir isim ve aynı zamanda özellikle *Türkçülüğün Esasları*'ndaki millet tanımı veya Türkçülüğün programı kısmındaki dil, din, hukuk, iktisat vb. alanlardaki özgün önerileriyle yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu fikir babasıdır. Kimileri de onun etkisini İttihat ve Terakki Partisi ile ilişkisine bağlar ya da fikirlerinin özgün olmadığını öne sürerek onu Durkheim'in taklitçisi konumuna indirger. Gökalp'in metinlerinin yeni harflerle bütünlüklü bir şekilde kamu kurumlarınca yayımlanması 1924'teki vefatından yaklaşık 50

yıl sonra gerçekleşecektir. Bu uzun arada *Türkçülüğün Esasları* kitabının Latin harfleri ile ilk baskısı ise 1940'ta Türkçü-milliyetçi çevrelerce gerçekleştirilecektir. İlerleyen yıllarda Gökalp'in sağ-milliyetçi çevrelerde daha fazla ön plana çıktığı söylenebilir. Ancak İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye'de sağ ve sol düşüncelerin özellikle dergiler üzerinden yaygınlaştığı bir dönemdir. Bu dönemde sol eğilimli isimlerin de Gökalp üzerine yazılar yazdıkları veya müstakil eser verdikleri görülmektedir. Bu çalışmada sol düşünceye mensup bazı isimlerin Gökalp ilgisi incelenmektedir.

Gökalp'in sadece sağ milliyetçi çevreleri etkilemediği, ülke üzerine düşünen, kafa yoran herkesin ilgilendiği bir isim olduğu açıktır. Buradan hareketle bu çalışmada Gökalp'in sol çevreler üzerindeki etkisi ve solda nasıl anlaşıldığı tartışılmaktadır. Bu değerlendirmeler için Kerim Sadi'nin *Ziya Gökalp: Tarihi Materyalizmin Muarızı (1940)* ve Abidin Nesimi'nin *Türkiye'nin Tekamül Hamlesinde Ziya Gökalp (1940)* çalışmaları temel alınmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Kerim Sadi, Abidin Nesimi, Sol, Tarihi Materyalizm.

### TÜRK SOSYOLOJİSİNDE KÜLTÜRALİZM ÜZERİNE TARTIŞMALAR VE ZİYA GÖKALP’İN MİRASI

Prof. Dr. Yılmaz YILDIRIM

#### ÖZET

Kültüralizm, toplumsal yaşamda var olan ayırım, eşitsizlik ve değişim başta olmak üzere tüm toplumsal olguları kültüre indirgemektir. Kültüralizmde kültür, bir altyapı/temel olarak söz konusu edildiğinden; olgu değerle, toplum kültürle adeta aynılaştırılır. Kültüralizm açısından kültür hem toplumsal sorunların hem de çözümlerin kaynağı olarak önemsendiği için, Türk modernleşmesini sorunsallaştıran muhafazakâr ve modernist ekollerin her biri büyük ölçüde kültüralisttir. Bununla ilişkili olarak Türk modernleşmesinin ekonomi-politik, dolayısıyla endüstriyel ve sınıfsal arka planı batıdan çok farklı geliştiği için kültüralizm bir tür *gecikmiş modernlik, zayıf tarihsellik* sorunu olarak tartışılmaktadır. Bu tartışmalar Ziya Gökalp üzerine geliştirilecek çözümler açısından da önemli bir temel sağlar. Çünkü Ziya Gökalp’in Türkiye’de sadece sosyolojinin kurumsal ve tematik temellerini atmakla sınırlı kalmayan, aynı zamanda ilk kültür sosyoloğu da olması, kültüralizm üzerine yapılacak tartışmalarda bir mihenk taşı olmasını sağlamaktadır. Çalışmamızda sosyolojik tartışmalarda kültürün merkezde olduğu üç ana gündem ve bu gündemlere bağlı oluşan paradigmlar hakkında Ziya Gökalp’in entelektüel mirasının bize yüklediği düşünsel sorumluluklar hakkında bir tartışma yürütülmektedir. İlk olarak kültürün başat unsur olarak yer aldığı kurucu-muhafazakâr paradigmda kültür, bir toplumsal öznelik, ulusal kimliğin kültürel rezervuarı olarak söz konusudur. İkincisi, toplumsal sorunlara kültür eleştirisi (kültür/kritik) üzerinden yaklaşan eleştirel paradigmadır. Üçüncüsü, kültüre farklı sosyal kesimlerin yaşam biçimi ve bunu yansıtan kültürel pratikler olarak yaklaşan kültürel incelemeler paradigmasıdır. Çalışmamızda öncelikle her üç paradigmaya bağlı olan kültüralizm biçimleri tartışılmakta ve akabinde Ziya Gökalp’in söz konusu paradigmlarla ve güncelle ilişkili olarak bir değerlendirilmesi, okuması yapılmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Türk Sosyolojisi, Kültüralizm, Ziya Gökalp, Kültür Sosyolojisi, Kültürel İncelemeler.

### ZİYA GÖKALP’TE HARS KAVRAMI VE BU KAVRAMIN SONRAKİ YILLARDA KÜLTÜR TARTIŞMALARINA SOSYAL VE SİYASAL ETKİLERİ

Prof. Dr. Yücel KARADAŞ

#### ÖZET

Ziya Gökalp’in hars- medeniyet ayrımı, sanayileşme sürecine geç girmiş bir toplumda, başka toplumlarda ortaya çıkmış sanayileşme- kapitalistleşmenin aktarılması sürecinde ortaya çıkan gerilimleri bertaraf etmek için üretilmiştir. Burada ana soru şudur: Sanayileşirken, bilimi geliştirirken kendi değersel dünyamızı, bizi diğer toplumlardan farklılaştıran unsurları nasıl koruyabiliriz? Kendi toplumsal, milli özelliklerini koruma çabası bağlamında ortaya çıkan millet kavramı ve milliyetçilik sadece Osmanlı’ya özgü değildir. Batılı toplumlar veya kapitalistleşmede geri kalmış diğer toplumlarda da bu kavramların önemli yeri olmuştur. Ama Osmanlı’nın ve benzer kategorideki ülkelerin Batılı ülkelerden farkı, başka bir toplumdan sanayileşme ve kapitalizmi alırken kendi toplumsal değerlerini koruma güdüsünden hareket edilmesidir. Oysa ki Batılı toplumlar hemen hemen benzer dönemlerde sanayileşme sürecine girdikleri ve zaten yeni toplum kendi değerlerinden türediği için yabancı bir toplumdan sanayileşmeyi ve onunla paket olarak gelen kültürel değeri almak gibi bir duruma maruz kalmamışlardır.

Türklük ve İslam’ı aynı bağlam içinde gören ama Osmanlı mirasını reddeden Gökalp’in hars kavramı, onun ölümünden sonra Cumhuriyet yönetimine muhalif bir entelektüel gruba düşünsel temel oluşturdu. Mümtaz Turhan, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Nurettin Topçu, Erol Güngör ve Orhan Türkdoğan gibi düşünürler, Gökalp’in hars kavramını, topyekün Batılılaşma önermesinden hareket

eden Cumhuriyet uygulamalarına hars kavramından hareketle muhalefet etmişlerdir. Bu dönemin Batılılaşma uygulamalarında İslam'ın önemsizleştirilmesi, maddi manevi her alanda Batı'da ortaya çıkmış yapıların ithalinin yapılması, bu yazarların toplumlar arası farklılık anlamına da gelebilecek hars kavramı etrafında muhalefet üretmelerini beraberinde getirdi. Bu düşünürlerin tamamı İslam ve Türklük arasındaki birlikteliğin önemine vurgu yaparken, bazıları Gökâlğ gibi Osmanlı mirasını reddederken önemli bir kısmı ise kabul etmiştir. Dolayısıyla 1980'li yıllara kadar hars, belli bir siyasal ve sosyal duruşun temelini oluşturmuştur. Kültür tartışmalarının bu grubun dışına taşması, küresel eğilimlerle de ilişkili biçimde çok kültürlülük kavramının kullanımı ve özellikle sol hareketlerin değindiği 'toplumsal özgüllük' iddialarıyla beraber olmuştur. Ancak bu tarihe kadar kültür kavramının kullanımındaki tekel, bu makalede işlenen milliyetçi-muhafazakâr kesimde idi.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökâlğ, Hars ve Medeniyet, Kültür, Siyaset.

## ZİYA GÖKALP'İN KÜLTÜR-MEDENİYET KURAMININ SPORA UYARLANMASI

Dr. Ersin AFACAN – Dr. Öğr. Üyesi Meltem Işık AFACAN

### ÖZET

Kültür, Ziya Gökâlğ sosyolojisinin temel kavramlarından biridir. Kültürü, "milli kültür" olarak öne çıkarmaya çalışan Gökâlğ, "medeniyet" kavramını kültür kavramından ayrı değerlendirmiştir. Böylelikle kültür-medeniyet ayrımını, Osmanlı'nın yıkılış dönemi ile Cumhuriyetin kuruluş döneminde Türk milletinin yaşadığı zor koşulların üstesinden gelmek için milli bilinci uyandırıp milli birliği sağlayacak şekilde kurgulamaya çalışan Ziya Gökâlğ, bu çerçevede önemli eserler ortaya koyarken bilimsel anlamda da pek çok tartışmaya ve yeni bakış açılara esin kaynağı olmuştur.

Bu makalenin ilk amacı, Ziya Gökâlğ'in kültür ve medeniyet teorisini spor sosyolojisi açısından incelemektir. Buna göre Gökâlğ'in tipolojik yaklaşımı tarihsel ve toplumsal arka planı içinde değerlendirilip spora uyarlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda bu makalenin ikinci amacı Ziya Gökâlğ'in kültür ve medeniyet teorisini, mevcut toplumsal temellere dayalı olarak Türk spor kültürünün gelişimine farklı bir bakış açısı kazandırmak amacıyla incelemektir.

Bu çalışmada, Ziya Gökâlğ'in kültür-medeniyet kavramsallaştırması temelinde yaptığı yorumların, günümüz Türk sporunun toplumsal şartları içinde anlaşılmasına yönelik bir değerlendirme yapılmak istenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın kapsamı, Gökâlğ'in kültür-medeniyet kavramsallaştırmanın kuramsal temelleri ile onun toplumsal arka planına spor sosyolojisi açısından bakmakla sınırlıdır.

Bu çalışmada hedeflenen Ziya Gökâlğ'in kültür-medeniyet kavramsallaştırmasının spora uyarlanması, Türk spor kültürünün kendi ulusal kimlik, değer ve inançları konusunda günümüzde yaşadığı sorunlar için çözüm arayışlarına katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir. Sonuç olarak Ziya Gökâlğ'in kültür ve medeniyet kuramı, günümüzdeki Türk spor kültürünün sorunlarının çözümüne yönelik uygulamalı amaç ve arayışlara yol gösterici olabilir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökâlğ, Kültür, Medeniyet, Spor, Spor Sosyolojisi.

## ZİYA GÖKALP'İN GÖZÜYLE KÜLTÜR VE MEDENİYET

Büşra ŞEN

### ÖZET

Çok yönlü bir düşünce insanı olan Ziya Gökâlğ fikirleriyle pek çok etkiler bırakmıştır. Yaşadığı dönem bakımından geçiş dönemine tanıklık eden Gökâlğ, ülkenin kaderiyle ilgili çeşitli arayışların had safhada olduğu bir zeminde ülkenin yönünün imparatorluktan

ulus-millet anlayışına çevrilmesini savunmuştur. Değişim ve dönüşüm süreçlerinin tam merkezinde yer alan Gökalp kültür ve uygarlık ya da kendi deyimiyle hars ve medeniyet kavramlarına ayrı bir önem vermiştir. Bu iki kavram aynı zamanda Gökalp sosyolojisinin temelini oluşturmaktadır.

Emile Durkeim'in toplum temelli bakış açısı aynı zamanda Türk sosyolojisinin önemli isimlerinden olan Ziya Gökalp'in fikirlerinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Zira Gökalp'in içinde bulunduğu karmaşık siyasi ve toplumsal yapı onu Durkheim sosyolojisinin yapı taşı olan dayanışmacı toplum modeline itmiştir. Çünkü dayanışma; birlik, bütünlük, uyumu ve ortak olmayı beraberinde getirmektedir. İçerisinde bulunduğu tarihsel konjonktürde birleştirici ilkeler ekseninde kültüre ve uygarlığa bakış açısı şekillenmiştir. Zaten Gökalp sosyolojisinde kültür; toplumun ortaya koymuş olduğu yaşam biçimi, ortak duygu ve düşünceler kısacası bireyleri bir arada tutan unsurlar olarak tanımlanabilmektedir. Uyarlık ise batılılaşma, modernleşme gibi kavramlar üzerinden toplumun daha ileriye gitmesini gaye edinen bir kavramdır. İlerleme gerçekleşirken Türk toplum yapısının milli şuur bilincinden sapmaması, kendi öz kimliğini kaybetmemesi nihai bir hedeftir.

Bu tebliğde sosyolojik perspektifte kültür ve uygarlık kavramlarının tarihsel süreçleri, Ziya Gökalp'in bu konudaki görüşlerinin şekillenmesinde ön ayak olan Durkheim sosyolojisi bağlamında Gökalp'in kültür ve uygarlık düşüncesi ele alınacaktır. Gökalp'in başlattığı hars-medeniyet tartışması vefatının üzerinden 100 yıl geçmesine rağmen günümüzde de devamlılığını sürdürmesi, Gökalp'in düşüncelerinin geçerliliğini hala koruduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu tartışmayı detayları ile yakından ele almak, kültür ve medeniyet kavramlarını daha derinlikli incelememize katkı sağlayacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Emile Durkheim, Toplum, Kültür, Medeniyet.



### ZİYA GÖKALP’E GÖRE FELSEFİ TÜRKÇÜLÜK

Prof. Dr. Mevlüt UYANIK

#### ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesinin oluşmasından önemli etkileri olan Ziya Gökalp’in fikirlerini “Felsefeyi Anadolu’da Yeniden Yurtlandırmak” için yapılan okumalarla güncellemek önemlidir. “Altın Yurt” Turan’ın uykudan uyanması, Karakurum’un buyruksuzluktan, Altınordu’nun dağınıklıktan kurtulması için “Büyük Oğuz İttihadı”nın son aşaması olan Turan birliğinin hars/kültür açısından kurulma önerisinin Türk Devletler Teşkilatı ile pratiğe geçirildiği günümüzde fikirlerini talebesi M.Fuad Köprülü ve onun talebesi Halil İnalçık üzerinden takip etmek gerekir.

Türk Tarihini “Selçuklu-Osmanlı-Türkiye Cumhuriyeti” sürekliliğindeki sırrı felsefi açıdan farklı zaman ve mekanlarda devlet kuran zihniyetini/mahiyetini, farklı hüviyetlerle devam ettirmesindeki “sırrı” Erol Güngör’ün desteğini alarak temellendirmek mümkündür. Bu bağlamda bildirinin yakın hedefi Ziya Gökalp’in “Türkçülük, “siyasî bir fırka değildir, ilmi, felsefî, bedîî bir mekteptir; başka bir tabirle harsî bir mücadele ve teceddüt/yenilenme yoludur” tespiti günümüze ne der sorusunun cevabı aranacaktır. Özellikle “Felsefi Türkçülük” tasavvurundaki yüksek ve halk felsefesi” şeklindeki ayrımının ne derece tutarlı olduğu üzerinde durarak, bir “Gökalp Eleştirisi” yapılacaktır.

Kızılelma şiirinde “Ne bir Türk hukuku, Türk felsefesi/Ne Türkçe inleyen bir şair sesi/Şair, hakîm gelmiş bizden de çokça/Kimi Farisî yazmış, kimi Arapça/Fransızca, Rusça, Çince yazmışız/Türkçe ancak birkaç hece yazmışız. /Bakınız mesela: Yazmış koskoca/Farabi Arapça, Karamzin Rusça/ ifadelerinden hareketle Türk Aklının dönemindeki hâkim dillerde ürettiği metinlerin Türk Felsefesi bağlamında değerlendirme imkanı müzakereye açılacaktır. Bu açıdan bildirinin uzak hedefi, farklı din (Hristiyanlık-Musevilik) mensubu olmanın yanı sıra farklı dil konuşan Türklerin ürettiği fikirlerin onları yüceltmek olarak değerlendirmenin yanı sıra kurucu özne sıfatıyla Türk felsefesi içinde değerlendirilmesine katkı sağlamaktır.

Bildirinin olası katkısı ise Gökalp’i yeniden düşünmeye çağrı yaparak, “en yanlış bilinen ya da çarpıtılmış yönlerinden birisi olan Türk milliyetçilik tasavvurunun tashihine yöneliktir. Eğer onun dil ve kültür esasına dayalı, ulusların eşitliğine inanan kültürel milliyetçiliği tasavvuru güncellenirse bu yanlış anlamaların giderilmesine katkı sağlanabilir.

**Anahtar Terimler:** Türkçülük, Türk Felsefesi, Türkçe Felsefe, Ziya Gökalp, Büyük Oğuz İttihadı, Kızıl Elma, Altın Yurt.

### ZİYA GÖKALP’İN İSLAMCILIĞA BAKIŞI

Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

#### ÖZET

Tanımlaması güç ve karmaşık bir kavram olan İslamcılık, son dönem Osmanlı düşünce ve siyaset dünyasında oldukça etkili olmuş bir tarz-ı siyasettir. Genelde İslam dünyasının özelde ise Osmanlı Devleti’nin içine düşmüş olduğu bunalımdan kurtuluş yolu arayışı olarak nitelendirilebilir. Sultan II. Abdulhamid tarafından uygulamaya konmuş olan İslamcılık, sınırlar içerisindeki tüm unsurları eşit vatandaş olarak tanımlayan ve ulusüstü bir kimlik kurgulamaya çalışan Osmanlıcılık siyasetinin iflas etmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktığı dönemde pek çok siyasetçi ve aydının gündemine giren İslamcılık, Türkiye’de sosyolojinin kurucu ismi olan Ziya Gökalp’in de düşünce dünyasında önemli bir yer etmiştir. Gökalp, gerek son dönem Osmanlısında gerekse Cumhuriyet Türkiye’sinde sosyal ve siyasal düşünceleri ile damga vurmuş bir isimdir. Düşünce dünyasının ilk safhalarında Osmanlıcılık ve İslamcılık

bir karaktere sahip olan Gökalp, sonraki süreçte Türkçülüğe evrilmiştir. Bu çalışmada Gökalp'in Osmanlıcılıktan Türkçülüğe evrilme süreci ve bu süreçte İslamcılığa bakışı, yaşanan değişim bağlamında ele alınacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, İslamcılık, Türkçülük, Sosyoloji.

## ZİYA GÖKALP'İN DÜŞÜNCE YAPISINI ETKİLEYEN ENTELLEKTÜELLER VE TÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞI

**Dr. Öğr. Üyesi. Hakan Sezgin ERKAN**

### ÖZET

Milliyetçilik kavramının insanlığın başından beri var olduğu ya da sonradan icat edildiği iddiaları milliyetçilik çalışmalarının temelini oluşturan iki farklı yaklaşımı temsil etmektedir. Bu iki yaklaşıma da tam olarak uymayan durum ise Türk milliyetçiliğidir. Henüz ortada ulus kavramı yokken kendilerini Türk olarak tanımlayan ortak kültüre, tarihe ve dile sahip olan Türk ulusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme dönemi içerisinde Türk kimliğinden vazgeçmiş ve yaklaşık 300 yıl gibi bir süre sonrasında ise bu kimliği yeniden keşfetmek durumunda kalmıştır. Bu yeniden keşif durumu ise Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasını durdurmak için ortaya atılan Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerinin çökmesi neticesinde hızlanmış ve dönemin entelektüellerinin fikirleri ile şekillenmiştir. Böylece de Türk milliyetçiliği yeniden inşa edilmiştir.

Türk milliyetçiliğinin yeniden inşa edilmesinde şüphesiz ki en büyük rol ise Ziya Gökalp'e aittir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin resmi ideoloğu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın gayri resmi ideoloğu olan Ziya Gökalp'in Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak olarak tanımladığı Türk milliyetçiliği birey, toplum ve devlet için de bir yol haritası niteliğinde olmuştur.

Ziya Gökalp bu milliyetçilik altyapısını oluştururken ise çağdaşları olan Yusuf Akçura ve İsmail Gasıralı'dan oldukça etkilenmiştir. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve İsmail Gasıralı ile birçok konuda aynı düşüncelere sahip olmakla birlikte farklı düşündüğü konularda da kendisinin arızalı bulduğu alanları tamir ederek Türk milliyetçiliğinin bünyesinde Yusuf Akçura ve İsmail Gasıralı'nın fikirlerinden faydalanmıştır.

Bu çalışma Ziya Gökalp'in milliyetçilik anlayışını ve bu anlayışın inşasında Yusuf Akçura ve İsmail Gasıralı'dan nasıl etkilendiğini detaylı olarak inceleyecektir. Bununla birlikte şu sorulara cevap aranacaktır: Ziya Gökalp'in milliyetçilik anlayışının temelleri nelerdir? Ziya Gökalp'in yayınlarında Yusuf Akçura ve İsmail Gasıralı'nın düşünceleri doğrudan ya da dolaylı olarak bulunmakta mıdır?

**Anahtar kelimeler:** Türk milliyetçiliği, milliyetçilik, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, İsmail Gasıralı.

## BİR İMPARATORLUK DÜŞÜ MÜ YOKSA PRAGMATİK BİR GERÇEKLİK Mİ: İSLÂMCILARIN ZİYA GÖKALP ELEŞTİRİLERİ

**Arş. Gör. Muhammed Emre SÜTCÜ**

### ÖZET

II. Meşrutiyet dönemi Türk düşünce dünyası açısından oldukça velut bir zemin teşkil etmektedir. İmparatorluğun yaşadığı sorunlar, o dönemde kalem oynatan simaların büyük bir kısmını sürekli düşünme ve düşüncede tahavvül etmelerine vesile olmuştur. Düşünce açısından ne Tanzimat Döneminde ne de II. Abdülhamid Döneminde, II. Meşrutiyet Dönemindeki arayış ve zenginlik söz konusudur.

II. Meşrutiyet'teki hızlı değişim, dönüşüm ve bunların meydana getirdiği sadmeler, üretilen düşüncenin çoğu zaman eklektik, kısmen yararçı olmasını tetiklemiştir. II. Meşrutiyet döneminde kalem oynatan Ziya Gökalp yukarıda zikredildiği biçimiyle klasik meşrutiyet düşünürlerindedir.

II. Meşrutiyet dönemi tartışmalarının seyrine dair fikre sahip olmak, Gökalp'i anlamak için gerekmektedir. Diyarbakır'da doğan ve daha sonra Abdullah Cevdet'in avdetiyle Selanik'e gelen ve burada İttihat Terakki adına fikrî bağlamda ter dökken Gökalp, İttihat Terakki Cemiyeti içinde hızla yükselmiş ve Cemiyetin merkez karargahında kendine yer edinmiştir. Gökalp'in karşılaşılan meseleler hakkında vukufiyeti, karşılaşılması muhtemel soru ve sorunlara yönelik meselelerin nasıl tebyin edebileceğine dair geliştirdiği yaklaşımlar ve çözüm önerileri, onu merkez isimlerden biri hâline getirmiştir. Bütün bunların yanında Türkiye'nin serencamı Ziya Gökalp'in düşünce iklimini ve rotasını anlamak için de kıymeti haizdir. II. Meşrutiyet'teki konumu, İmparatorluğun kaybından sonra yürüttüğü tartışmalar bu bağlamda Gökalp'i ve Gökalp'in düşünce ürettiği dünyayı takip edebilmek için anlamlıdır. Dönemin ve Gökalp'in ruhu ancak bu şekilde anlaşılabilir.

Bildiride İmparatorlukta ve İmparatorluğun kaybından sonra Ziya Gökalp'e İslâmcılar tarafından yöneltilen eleştiriler ele alınacaktır. 1904 yılında Rus Türkleri arasında öne çıkan ve Türkçü faaliyetler yürüten Yusuf Akçura'nın Üç Tarzı Siyaset adlı uzun makalesiyle açtığı tartışma, Meşrutiyet yıllarında velut bir tartışma iklimini hazırlamıştır. Bu yıllarda yürütülen birçok tartışma hem erken cumhuriyete miras kalmış hem de bugünün konjonktürü açısından kıymetini korumaktadır. Ziya Gökalp bu tartışmanın devamı sayılabilecek bir tartışma ortamına, 1913 yılında *Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak* yazısıyla katılmış ve İmparatorluğun son yıllarında İmparatorluk düşünürü olarak tartışmasını yürütmeye çalışmıştır. Başlangıçta Türkçülerle İslâmcıların fikirlerini efkarı umumiyyeye sundukları bir mecra olan *Sebilürreşad*'daki birliktelikten sonra Türkçüler farklı mecralara yönelmişlerdir. Türkçülük cereyanının merkezî unsur hâline gelmesiyle birlikte İttihat Terakki'nin yardımıyla neşredilen İslâm Mecmuası, Ziya Gökalp ve dönemin pek çok Türkçü ismi için bir mecra olmuştur. Ziya Gökalp'in İslam *Mecmuası*'nda "İçtimai Usulü Fıkıh" adıyla açtığı tartışma dizisine dönemin İslâmcı dergisi *Sebilürreşad* tarafından karşılık verilmiştir. İzmirli İsmail Hakkı, Gökalp'in ve arkadaşlarının önerisini eleştirmiştir. Ziya Gökalp'in 1924 yılında neşrettiği *Türkçülüğün Esasları*'nda temayüz eden fikirleri Hüseyin Kadri Kazım tarafından 1933'te kaleme alınan bir yazıyla eleştirilmiştir. Bildiride Gökalp'e yöneltilen İslâmcı eleştirileri kendi bütünlüğü ve düşünce dünyasındaki izdüşümleri bağlamında ele alınacaktır.

**Anahtar kelimeler:** Ziya Gökalp, Türkçülük, İçtimai Usulü Fıkıh.

## ZİYA GÖKALP’TE TÖRE KAVRAMI

Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN

### ÖZET

Ziya Gökalp, Müslümanlık öncesi Türk inanç sistemini ve manevi kültürünü ifade eden Töre kavramını sosyolojik boyutuyla ele alan ilk toplumbilimcidir. Töre'nin manası üzerine tarihi ve güncel kaynaklarda farklı açıklama tarzları mevcuttur. Bunlara göre “töre”, bir inanç sisteminin dayandığı kaideler, hukuk, kanun, nizam, ahlak, görenek, adet gibi anlamlara gelmektedir. Kadim Türklerde töre, hem beşeri hem de ilahi kaynaklı toplumu düzenleyici bir kurallar manzumesidir. Törenin dayandığı kurallar, budun/halk içerisinde dayanışma ve yardımlaşmaya sağlamaya ve güçlendirmeye yönelik davranış kalıplarını ihtiva etmekteydi. Törede, dayanışma ahlaki öne çıkmaktadır. Ziya Gökalp törenin bu hususiyeti üzerinden Türk toplum yapısını çözümlemeye tabi tutmuştur. Töreyle ait kurallarının zaman ve ihtiyaca göre yenilenme ve değiştirilmesi “kurultay”da gerçekleşirdi. Ziya Gökalp, aynı zamanda Türk/Törük kavramının da töreli anlamına gelebileceğine dikkati çekmiştir. Orhun kitabelerinde vurgulanan bu husus üzerinden Türk tanımlaması yapmak, sosyolojik açıdan tarihi hakikate de uygundur. Müslümanlık öncesi kadim Türk inanç sisteminde Tanrı inancı hep merkezi bir yer işgal etmiş, Tanrı'nın yüceliğine sık sık vurgu yapılmış, Tanrının iradesi hep gözetilmiştir. Töreyle de içeren kadim Türk inanç sistemi “tengricilik” olarak da adlandırılmaktadır. Cengiz Han'ın yöneticiliğini yaptığı devlette “töre” “yasa” halini almıştır. Yasa'da hukuki boyut daha baskındır. Bu kavram, Devlet-i Aliyye'de İslami muhteva kazanarak Şeriata dönüşmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Töre, Yasa, Han, Kurultay, Tengricilik.

## SOSYOLOJİ-FIKİH İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ: “İÇTİMAİ FIKİH” TARTIŞMALARINDAN “FIKİHİN TARİHSELLİĞİ” TARTIŞMALARINA

Prof. Dr. Kadir CANATAN

### ÖZET

Meşrutiyetin en temel tartışmalarından birinin modernleşme ve gelenek arasındaki ilişkiler etrafında döndüğü bir gerçektir. Bu bağlamda Ziya Gökalp'in İslam Mecmuası'nda gündeme getirdiği bir tartışma, gelenek içinde önemli bir yer tutan fıkıh sisteminin değişmeye ne kadar açık olup olmadığı meselesidir. Bugün de farklı biçimlerde tartışılan bu konu, aslında nas ile olgu arasındaki ilişkilerin mahiyeti etrafında dönüp dolaşmaktadır. Bir başka deyişle ilahi ve değişmez bir kurallar bütünü olan fıkıh, değişen toplumsal olguları ne kadar hesaba katmalıdır? Bu konuda günümüzde halen devam etmekte olan tartışmaları da içerek şekilde bir kuramsal tipoloji oluşturmak ve bu tartışmada yer alan aktörleri konumlandırmak meseleyi açıklığa kavuşturmak açısından büyük önem taşımaktadır.

İslamcılar başta olmak üzere pek çok Osmanlı aydını yeni sorunlarla baş edebilmek için İslam fıkıhının yenilenmesini ve içtihat kapısının açılmasını talep etmektedir. Ancak bunun nasıl olacağı konusunda farklı fikirler sunulmaktadır. Ziya Gökalp İslam Mecmuası'nda bu konuda fikirlerini açıkladığında dergi yazarları bu tartışmaya katılarak kendi görüşlerini bildirmeye başlamışlardır. Tebliğ konumuz tam da bu tartışmaları çıkış noktası olarak o günden bugüne tartışmaların nereye evrildiğini sorgulamaktadır. Bu bağlamda temel soru şudur: **20. yüzyılın başında fıkıh-sosyoloji ilişkileri bağlamında içtimai fıkıh tartışması nasıl başlamış ve nereye evrilmiştir?**

Yapılan tartışmada fıkıhın sosyolojiyle ilişkisi bağlamında Ziya Gökalp'in önerdiği tezin önemli olduğu, ancak çağdaş sorunları çözmek için sadece fıkıhın kaynakları üzerinde bir düşünmenin yetersiz kaldığı, bu tartışmanın fıkıh metodolojisini kapsayacak bir şekilde genişletilmesi ve dolayısıyla klasik metodolojinin de yenilenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Fıkıh, Sosyoloji, Ziya Gökalp, İçtimai Fıkıh, Fıkıhın Tarihselliği.

# ZİYA GÖKALP'İN İÇTİMAİ HUKUK PROJESİ

Dr. Cemil PASLI

## ÖZET

Osmanlı aydınları 1699'dan beri bir türlü durdurulamayan geriye gidişe kesintisiz bir biçimde kafa yormuşlardı. Özellikle Tanzimat (1839-1876) dönemiyle birlikte iyice hız kazanan toplumsal değişim süreci, Osmanlı/Türk toplum hayatında, beraberinde yeni sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçları gündeme getirmiştir. Ziya Gökalp; yeni toplumsal ihtiyaçların yönetimi konusunda ilgili olarak, zihinlerde teoride şekillenen hukuk reformu fikrinin, halkın azami faydasına hizmet edebilecek bir biçimde, hangi ölçütlerle, işlerlik kazandırılarak hayata geçirilmesi gerektiği konusunda çalışıyordu. Sosyolog Ziya Gökalp, Osmanlı toplumunda içtihatların özellikle "örf" ü esas almak şekliyle yapılmasının altını çizmiştir. Gökalp, fikhin Kur'an ve Sünnet'ten aldığı delilleri yorumlarken toplumun temel dinamikleri olan örf, adet, gelenek, alışkanlıklar ve davranış kalıplarına hâkim olmasının gerekliliği üzerinde durmuştur.

Bu şekilde Gökalp'in geliştirmiş olduğu "İctimai Usul-i Fıkıh" teorisinde, geleneklerin hukuktaki hareket alanı da genişletilmektedir. İslam şeriatının vahye dayanan ulvi kısmı (tenzil), bir ilahi bilgi kaynağına sahip olduğu için tam bir mükemmeliyete sahiptir ve bu yönüyle ilerleme, değişme ve olgunlaşma söz konusu değildir. Dolayısıyla Gökalp'in düşüncelerine göre dinin özünü (tenzil) öteki sosyal kurumlar gibi tekâmül kurallarına dayanarak değerlendirmek doğru değildir. Zira din, yalnızca "nezihkâr bir imanla" şüphe ve tereddütten uzak bir biçimde samimi bir kalple inanıldığı sürece dindir. Mutlak, mükemmel, değişmez ve bozulmaz vasıflarla mücehhez olduğuna inanılmayan din, özelliğini kaybeder ve dinlikten çıkar. Nakli şeriat (tenzil) değişmekten ve gelişmekten uzaktır. İctimai şeriat (te'vil) ise sosyal yaşama benzer bir şekilde durmadan bir değişim, oluş ve akış halindedir. Bunlardan yola çıkarak fikhin bu bölümü İslam popülasyonunun sosyolojik olarak değişimine bağlı bir şekilde gelişmek zorundadır. Fikhin dini kanıtlara (nassa/tenzil) bağlı esaslarıysa kıyamet gününe dek sabit kalacaktır. Fakat bahsedilen esasların, fakihlerin icmasına ve toplumun geleneklerine dayanan sosyolojik boyutu, her dönemin ihtiyaçlarına uyum göstermelidir. İslam dinine inananlar nassların emrettiklerine ve yasakladıklarına uymak zorunda oldukları gibi marufu olanı emretmekle ve münker olanı yasaklamakla da sorumludurlar. Maruf ve Münkir toplumun vicdanının da onayladığı ya da onaylamadığı davranışlardan ibarettir.

Ziya Gökalp İslam fikhinin oldukça önemli bir parçası olan kazai (hukuki) yanının ihtiyaçlara cevap veremeyecek bir halde olması, İslam dininin cihanşümül olma iddiasını zayıflatır. Gökalp'e göre fikhin nas (dini/tenzil) kısmı ve kazaî (te'vil) kısmı birbirlerinden farklı amaçlara sahiptir. O içtimai hukuk projesi ile değişmeyen naslar ile değişmesi ve güncellenmesi gereken kazaî hükümler arasında süreklilik ihtiva eden canlı bir bağın devamının önemine dikkat çekmek istemiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Fıkıh, İctimai Hukuk, Modernleşme.

### ÖLÜMÜNÜN YÜZÜNCÜ YILINDA ZİYA GÖKALP ÇOK YÖNLÜ BİR TÜRK DÜŞÜNÜRÜNÜN PORTRESİ

Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK

#### ÖZET

Ziya Gökalp'in düşüncesinin çeşitli bileşenleri vardır: Şark-Türk deneyimi, Fransız sosyoloji geleneği, Fransız Devrimi'nin etkileri, Alman dil ve kültür anlayışı, Alman ulusal ekonomi anlayışı ve Alman ulusal birlik politikası. Gökalp'in düzgün bir portresini çizebilmek için sentezinin bileşenlerinin analiz edilmesi gerekir. Bu analiz Gökalp'i mürşit, filozof, profesör, sosyolog ve ekonomist olmak bakımından benzer filozoflarla karşılaştırarak gerçekleştirilebilir. Bu çalışma, Sokrates, Marx, List, Weber, Schumpeter, Hoffman gibi filozoflar, sosyologlar ve ekonomistler aracılığıyla Gökalp'in çok yönlü bir düşünür olarak düşünce dünyasını aydınlatmayı amaçlamaktadır. Araştırmada Gökalp'in Türkiye'deki akademik, felsefi, sosyolojik ve ekonomik doktrinler tarihi açısından önemi ve değeri sorgulanmıştır. Gökalp'in temel özelliklerine farklı açılardan bakılmaya çalışılmıştır. Bazı özelliklerinden çok iyi bilindiği için ve yineleme olmasın diye bahsedilmemiştir. Alışılmamış bağdaştırmalar, analogiler ve kavramsal karşılaştırmalar bu çalışmanın özgün metodolojisini oluşturmaktadır. Sonuç olarak Gökalp'in epistemolojik dönüşüm için en tipik örnek olduğu ve her Türk aydınının kendini bulma sürecinde Gökalp'le yüzleşmesi gerektiği vurgulanmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Ziya Gökalp, Mürşit, Filozof, Profesör, Sosyolog, İktisatçı, Sokrates, List, Schumpeter, Marks, Weber, Hoffman.

### ZİYA GÖKALP'İ TERSİNDEN OKUMAK: LİBERAL/ADEMİMERKEZİYETÇİ ELEŞTİRİ

Doç. Dr. Mehmet Ali AKYURT

#### ÖZET

Türk sosyoloji tarihçiliğinde Ziya Gökalp ile Sabahattin Bey arasında inşa edilen karşıtlık meşhurdur. Bu karşıtlık kimi yorumcular tarafından vatansever – vatan haini, merkeziyetçi – ademimerkeziyetçi, otoriter – liberal/demokratik, Türkçü – Batıcı, toplumcu – bireyci, devletçi – toplumcu, sol Kemalist – sağ Kemalist, zora – rızaya dayalı toplumsal reform, yukarıdan aşağı – aşağıdan yukarı modernleşme gibi siyasal/toplumsal; kimi yorumcular tarafından teorik – ampirik, artzamanlı – eşzamanlı, Durkheimci – Le Playci gibi bilimsel/yöntemsel ikiliklerle ilişkilendirilir. Bu yorumların bir kısmı Gökalp ya da Sabahattin Bey taraftarı tarafından, savunma/saldırı amacıyla geliştirilmiştir. Öte yandan bu iki kutbu birer ideal tip gibi kullanan isimler de vardır. Bir Türk sosyoloğunun hangi açıdan hangisine yakın olduğunu tespit etmek de, Türk sosyoloji tarihçiliğinde yaygın bir çaba olmuştur. Yine de Sabahattin Bey ve takipçilerinin gözünden Gökalp'in nasıl görüldüğüne dair yeterli çalışma bulunmamaktadır. Tahsin Demiray (Demirci, 2013) ve Hilmi Ziya Ülken (Bulut, 2012) gibi isimlerin Gökalp eleştirilerine dair kısa değiniler bir kenara, Türk sosyolojisinin Sabahattin Bey kanadında konumlandırılan isimlerin Gökalp'e yönelik eleştirileri kapsamlı bir şekilde ele alınmış değildir. Nitekim bu araştırma başta Sabahattin Bey'in kendi metinleri olmak üzere; Mehmet Ali Şevki Sevündük, Selahattin Demirkan, Tahsin Demiray ve Nezahat Nurettin Ege gibi kendi beyanlarına göre *Sabahattin Bey taraftarlarının* yanı sıra Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Nurettin Şazi Kösemihal, Cahit Tanyol ve Cavit Orhan Tütengil gibi üçüncü kişiler tarafından (İzğöer, 2013) Sabahattin Bey'e daha yakın konumlandırılan entelektüellerin metinlerinde açık ve örtük Gökalp eleştirilerinin izini sürmeyi hedeflemektedir. II. Meşrutiyet'in üçlü ideolojik çerçevesinden (Safa, 1938) bakıldığında, Gökalp'in bir Türkçü olarak İslamcılar ve Batıcılar tarafından çeşitli eleştirilerle karşılaştığı, dolayısıyla bu araştırmanın da Batıcıların bir kısmının Gökalp eleştirilerine odaklandığı söylenebilir. Öte yandan Sabahattin Bey'in Demiray gibi takipçilerinin "milliyetçi liberal" bir konuma yerleştirilmesi, söz konusu eleştirilere Türkçülük içi bir nitelik de kazandırmaktadır. Sonraki dönemlerde ideolojik çeşitlenme de hesaba katıldığında, bu çalışma İslamcı, Türkçü ve sosyalist eleştirileri dışarıda bırakarak; Gökalp'in "Sabahattin Beyci" eleştirisine, Gökalp'in bu bakış açısından nasıl görüldüğüne odaklanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Türk Sosyoloji Tarihi, Liberalizm, Ademimerkeziyetçilik, Ziya Gökalp, Sabahattin Bey, Tahsin Demiray, Hilmi Ziya Ülken.

# HANGİ GÖKALP?

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut ERDİL - Eyüp AKYÜZ

## ÖZET

Ziya Gökalp, Türk toplumu adına birçok bilimsel ve kültürel çalışma yapmış önemli bir düşündürdür. Çok yönlü oluşu onun tek bir kimlikle betimlenmesine engel teşkil etmektedir. Türkiye’de ilk sosyoloji kürsüsünün kurucusu olan Gökalp, Türkiye Cumhuriyeti’nin yol haritasında etkili olan şahısların başında gelir. Toplumun Batı karşısındaki tutumuna ilişkin görüşler sunar. Ayrıca toplum analizine girilerek yeni rejimin yol haritasını çizer. O bir yönüyle sosyolog, bir yönüyle ideolog, bir yönü ile de aydın olarak nitelendirilebilir. Bu çalışmada, Gökalp’in hangi kimliğinin ağır bastığını ortaya koymak amacıyla “Hangi Gökalp?” sorusunun yanıtını bulmaya çalışacağız.

Osmanlı’nın son döneminde devleti kurtarmak adına pek çok fikir akımı cereyan etmiştir. Gökalp; Osmanlıcılık, İslamcılık, Milliyetçilik, Batıcılık gibi temel fikir akımlarını dikkatle incelemiş ve bu fikirler ışığında sorunlara çözüm bulmaya çalışmıştır. Çalışmamızın ikinci amacı, Gökalp’in “hangi akımı” öncelendiği sorusuna cevap bulmaktır.

Cumhuriyetin kuruluş aşamasında Türkçülük (Türkleşmek), muhafazakârlık (İslamlaşmak) ve modernizm (muasırlaşmak) gibi birtakım ideolojiler ön plana çıkmıştır. Gökalp, bu ideolojilerin yeni kurulan devlete ne şekilde etki edeceği ve hangisinin yeni hayat, yeni doğrular için makul bir uygulama olacağı üzerine düşünmüştür. Çalışmamızın üçüncü aşamasında Gökalp’in “hangi ideoloji”ye daha yakın olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, İdeoloji, Sosyoloji, Aydın, Milliyetçilik.

## BÜYÜK ADAMLAR’IN GÖKALP SOSYOLOJİSİNDEKİ YERİ VE İŞLEVİ ÜZERİNE

Arş. Gör. Ali Rıza ŞAN

## ÖZET

Büyük adamlar/kahramanlar ya da çağdaş ifadeyle belirtilecek olursa seçkinler meselesi sosyal bilimlerde üzerine çokça mülahazalar yapılagelen bir konu olmuştur. Gökalp, sosyolojik düşüncesini öncelikli olarak imparatorluğun içerisinde olduğu problemlerin çözümü ancak esasında yeni bir millet oluş(umu)turma gayretiyle işlevsel bir konuma oturtmuştur. Bu çabası içerisinde büyük adamlar meselesine de yer vermiştir. Gökalp’in büyük adamlar konusuna değinmesi kimi düşünürlerce eleştirilmiş; toplumu etkileyen aktörler olarak büyük adamlar meselesinin; Yapı’nın merkezde olduğu Durkheim’ci sosyolojinin temellerine aykırı bir inceleme konusu olduğu belirtilmiştir.

Bu çalışmanın ilk kısmında Gökalp’in büyük adamlar meselesini nasıl açıkladığı ve bu meselenin kendi düşüncesini inşa sürecinde aslında bir sosyolojik analiz nesnesi olarak nasıl değerlendirildiği ele alınmaktadır. Ayrıca, büyük adamlar meselesi özelinde Gökalp’e yönelik eleştiriler de dikkate alınarak karşılaştırmalı bir inceleme sunulmaktadır.

Çalışmanın ikinci kısmında ise Gökalp’in büyük adamlar meselesine olan ilgisinin sosyolojik bir incelemesi yapılmaya çalışılmaktadır. Thomas Carlyle’ye göre ‘evrensel’ tarih, daha somut bir ifadeyle insanlığın yeryüzündeki serüveni ve elde ettiği tüm başarılar; tüm bu kazanımlar uğruna emek veren büyük adamların tarihidir. Bu kısımda ayrıca Gökalp’in temel amaçlarından biri olan modern bir Türk ulusu inşa etme gayreti ve bu anlamda büyük adamlar meselesine eğilmesi böyle bir bakış açısı ile değerlendirilebilir mi sorusu çerçevesinde Gökalp’in niçin büyük adamlar konusu üzerine çalıştığı ve Gökalp sosyolojisinin temel konularından olan Kültür Medeniyet ayrımında büyük adamların ne tür bir konumda olduğu tartışılmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Büyük Adamlar, Güzide, Müceddid, Mubdi, Kültür-Medeniyet.

### POZİTİVİZM VE İKİ TARZ-I İKTİBAS: AHMED RIZA VE ZİYA GÖKALP

Prof. Dr. Enes KABAKCI

#### ÖZET

19. yüzyılın ikinci çeyreğinde Fransa'nın özgün tarihsel koşullarında son derece kapsamlı bir düşünce sistemi olarak teşekkül eden pozitivism, yarım asır sonra bir grup muhalif Osmanlı münevveri tarafından İmparatorluğun bekasını sağlayacak genel bir *kurtuluş* programı olarak tasavvur edilmiştir. Uluslaşma ve cumhuriyetin *kuruluş* sürecinde ise yeni rejimin önde gelen ideologları bu düşünce sistemini bir bilimsel-müesses ideoloji olarak yeniden temellük etmişlerdir. Kısaca pozitivism, imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde siyaseten iki farklı amaçla işe koşulmuştur: Jön Türk hareketinin önemli liderlerinden Ahmed Rıza (1858-1930), ortodoks pozitivismi imparatorluğu modernleştirerek tahkim etmenin bir aracı olarak görmüştür. Türkiye'de sosyolojinin kurumsallaşmasında başat rol oynayan ve uluslaşma sürecinin ideologlarından Ziya Gökalp (1876-1924) ise Durkheim'dan mülhem pozitivist sosyolojiden yeni rejimi sosyal bilimsel temeller üzerine inşa etmek üzere istifade etmiştir. Her iki durumda da pozitivism yeniden yorumlanarak, dönemin mevcut toplumsal şartlarına uyarlanarak, siyasi konjonktüre intibakı sağlanarak iktibas edilmiştir. Bu tebliğde, pozitivismin iki farklı dönemde, farklı kuşaklara mensup iki ideolog-siyasetçi tarafından farklı amaçlara matuf ve değişik tarzlarda nasıl yeniden yorumlanarak seferber edildiği tartışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Ahmet Rıza, Pozitivism, Sosyoloji.

### DURKHEİM'İN SAĞ ELİ'NİN SOL ELİ'NE ÜSTÜNLÜĞÜ: BOURDİEU'NÜN MUHALEFETİNE KARŞI ZİYA GÖKALP'İN POLİTİK ZAFERİ

Doç. Dr. Adem PALABIYIK / Bestami BODRUK

#### ÖZET

Pierre Bourdieu, Fransız ekolünün kendine has sosyolojisinin modern zamanlara evrilmiş veya zaman makinesiyle bir yüzyıl öteye gelmiş gibi sosyolojisi ile zihinleri allak bullak etmeye devam ederken, onun Durkheim gibi önemli bir düşünürün sosyolojisi bağlamında ele alarak, Ziya Gökalp ile karşılaştıran bu metnin maksadı, Bourdieu'nün "devletin sol eli" olarak tanımladığı refah kavramına karşın, refahın aslında toplumu bir arada tutan ve neredeyse milli duyguların gelişmesine katkı sunan bir yanının olduğunu ortaya koymaktır. Daha doğrusu Ziya Gökalp'in, toplumu bir arada tutan ne varsa, o olguları milliyetçi düşüncenin gelişmesine bir katkı olarak görmesi ve benimsemesi bir sınır tanımamaktadır. Her ne kadar Bourdieu, refah devletinin enternasyonal bir tutum takındığını iddia ederek Durkheim'ın vatanseverliği oluşturan her ögeyi bağrına bastığını gömü olsa da, yaşam koşullarının iyileşmesini küresel sisteme entegre olmanın bir biçimi olarak açıklamaktadır. Yani, Durkheim'a göre devletin toplumu bir arada tutan bütün faaliyetleri vatanseverliğe yönelirken; Bourdieu bu faaliyetleri olması gereken gibi algılaması sebebiyle sol faaliyetler bütünü olarak tanımlamaktadır.

Bizim amacımız da, Durkheim'ın vatanseverliğe ilişkin vurgusunun özellikle ulus-devletlerin büyümeye başladığı dönemde ülkemizin bu sürece dahil olmasının yolunu açan Ziya Gökalp'i, özellikle sağ politik tavır üzerinden inşa etmeye çalıştığı ulus bilincini Durkheim'ın Sol Eli olarak tanımlanan Bourdieu karşısına koyarak analiz etmek ve günümüze gelindiğinde aslında Bourdieu'nün değil Gökalp'in haklı olduğunu ortaya koymaktır. Her ne kadar sosyal refah sol gelenek içerisinde açıklansa da, aslında refah öğelerinin oluşturduğu bir bütün olarak vatanseverlik veya milliyetçilik çizgisi, bugün dünya genelinde elle tutulur biçimde yükselmiştir. Küresel anlamda ortaya çıkan milliyetçilik veya vatanseverlik, Bourdieu'nün aksine Gökalp'i haklı çıkarmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Sol, Sağ, Emile Durkheim, Pierre Bourdieu, Ziya Gökalp.



# ZİYA GÖKALP'İN DÜŞÜNÜRLERE ETKİSİ: ÂMİRAN KURTKAN BİLGİSEVEN ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Nuran KIZMAZ ÖZTÜRK

## ÖZET

Sosyoloji biliminin kurucularından olan Ziya Gökalp, yaşamış olduğu dönemin önemli bir düşünürü olmuştur. Dönemin değişen ve dönüşen toplumsal yapıları ve kurumlarına derin çözümler getirmiştir. Ziya Gökalp, özellikle “Türkleşme, İslamlaşma, Muasırlaşma” düşünce yapısının temelini oluşturan bu üç kavramla Türk toplumunun modernleşmesini açıklayan aynı zamanda İslam’ın ilmi müktesebatını devre dışı bırakmayan bir düşün havuzu geliştirmiştir. Milliyetçilik, sosyolojik kuramlar, eğitim, kültür, toplumsal değişim ve dönüşüm konularında hem eserleri hem de akademik katkıları ile yeni kurulan devletin felsefi temellerinin oluşumuna katkı sunmuştur. Bu yönüyle kendisinden sonra gelen düşünürleri de etkilemiştir. Bu isimlerden en önemlilerinden biri de Âmiran Kurtkan Bilgiseven’dir. Bilgiseven, özellikle ilmi metot ve kültüre yaklaşımı noktasında Ziya Gökalp’tan etkilenerek eserlerine ve araştırmalarına yansıtmıştır. Eğitim sosyolojisi ile alakalı eserinde toplumsal yapı ve eğitim arasındaki ilişkiyi incelerken Gökalp’in milli kimlik ve eğitim hakkındaki görüşlerinden etkilenmiştir. Buna ek olarak Gökalp’in Türkiye’de modernleşme ile alakalı görüşlerinden toplumun yapısal değişimini incelerken etkilendiği görülmektedir. Bilgiseven, Türk milliyetçiliği ve sosyolojik temelleri adlı eserinde de milliyetçiliğin sosyolojik temellerini incelerken Gökalp’in Türk Milliyetçiliği ile alakalı görüşlerinden etkilenmiştir. Bu çalışmada Amiran Kurtkan Bilgiseven’in temel düşünceleri ve sosyolojisi ortaya konulara Ziya Gökalp’ten etkilendiği hususlar metot ve kültürel yaklaşım başlıkları altında tartışılacaktır. Araştırmamızın amacı, Ziya Gökalp’in kendisinden bir dönem sonra yaşamış olan önemli sosyologlar üzerinde olan etkisini ortaya koymaktır. Çalışmamızda nitel araştırma metodları kullanılarak içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. Âmiran Kurtkan Bilgiseven’in yayınlamış olduğu makale ve kitaplar ele alınarak literatürden elde edilen verilerden Gökalp’ten etkilenmiş olduğu kısımlar analiz edilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Ziya Gökalp, Kültür, Metot.

# MAURICE HAURIOU VE ZİYA GÖKALP: KURUM TEORİSİNDE “FİKİR” UNSURU VE MEFKÛRE KAVRAMI

Dr. Soner KAVUNCUOĞLU

## ÖZET

Bu çalışmanın konusu, Toulouse Hukuk Okulu’nun en önemli temsilcisi olan Maurice Hauriou (1856 – 1929)’nun *Kurum Teorisi*’nin kurucu unsurlarından biri olan “Fikir unsuru” ile Ziya Gökalp (1876 – 1924)’in “Mefkûre” kavramını karşılaştırmalı bir şekilde incelemektir. Çalışmanın iki temel amacı vardır: Birincisi, Gökalp’in mefkûre kavramını kullanırken etkilendiği Fransız sosyoloji ekolleri incelenerek kavrama yüklenen anlam yelpazesini tespit etmektir. İkincisi, Gökalp’in mefkûre kavramını, sosyoloji ekollerinin yaklaşımlarının yanı sıra Fransız hukuk ve yönetim bilimleri alanında önemli bir yere sahip olan *Kurum Teorisi*’nin “Fikir unsuru” ile karşılaştırarak incelemektir. Bu çerçevede Gökalp’in mefkûre kavramı, hukuk ve yönetim bilimleri disiplinlerinin inceleme konuları arasına dahil edilebilir. Hauriou’nun kurum teorisinin kurucu unsurlarından olan “Fikir unsuru” ile Gökalp’in “Mefkûre” kavramını karşılaştırarak ele almanın iki önemli katkısı vardır: Birinci katkı, Gökalp’in “mekfûre” kavramını, hukuk ve yönetim bilimleri alanına yönlendirerek ele almaktır. İkinci katkı “mekfûre” kavramını, sosyoloji, hukuk ve yönetim bilimleri disiplinleri çerçevesinde ele alarak Türkiye Cumhuriyeti’nin modern ulus-devlet olarak inşa sürecini açıklayan bir analizi birimi haline getirmektir. Sonuç olarak, Gökalp’in “mekfûre” kavramının somut tarihsel koşulları açıklayıcı potansiyeli, Hauriou’nun *Kurum Teorisi*’nin kurucu unsurlarından biri olan “Fikir unsuru” ile karşılaştırıldığında açık ve belirgin hale gelmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Ziya Gökalp, Maurice Hauriou, Kurum Teorisi, Fikir/Mefkûre.

# ÖLÜMÜNÜN 100. YILINDA ZİYA GÖKALP VE SOSYOLOJİ SEMPOZYUMU KATILIMCILAR LİSTESİ

**Prof. Dr. Ali Engin OBA**

Mersin Çağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler

**Prof. Dr. Ali UTKU**

Atatürk Üniversitesi, Felsefe

**Prof. Dr. Ayşe CANATAN**

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ**

Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi,  
Felsefe ve Din Bilimleri

**Prof. Dr. Enes KABAKCI**

İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Hacı Bayram KAÇMAZOĞLU**

İnönü Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN**

Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Huriye TEKİN ÖNÜR**

Celal Bayar Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. İhsan ÇAPÇIOĞLU**

Ankara Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. İsmail COŞKUN**

İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Kadir CANATAN**

Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Hizmet

**Prof. Dr. Kurtuluş KAYAL**

Ankara Üniversitesi, Tarih

**Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Mevlüt UYANIK**

Çorum Hitit Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN**

Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Mustafa ORÇAN**

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN**

Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK**

Pamukkale Üniversitesi, Türkçe Eğitimi

**Prof. Dr. Suvat PARİN**

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Vehbi BAYHAN**

Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Yılmaz YILDIRIM**

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Yıldız AKPOLAT**

Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Yücel BULUT**

İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Yücel KARADAŞ**

Gaziantep Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Zafer DURDU**

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyoloji

**Prof. Dr. Zeki ASLANTÜRK**

Doğuş Üniversitesi, Sosyoloji

**Doç. Dr. Adem PALABIYIK**

Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyoloji

**Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Doç. Dr. Cengiz KANIK**

Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyoloji

**Doç. Dr. Faruk KARAARSLAN**

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyoloji

**Doç. Dr. İlteriş YILDIRIM**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Doç. Dr. İlyas SUCU**

On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyoloji

**Doç. Dr. Kerem ÖZBEY**

Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyoloji

**Doç. Dr. Mehmet Ali AKYURT**

İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji

**Doç. Dr. Mustafa KAYA**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Felsefe

**Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK**

Sakarya Üniversitesi, İlahiyat

**Dr. Öğr. Üyesi Hakan Sezgin ERKAN**

Nişantaşı Üniversitesi, Sosyoloji

**Dr. Öğr. Üyesi Mahmut ERDİL**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler

**Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih ÜNAL**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Felsefe

**Dr. Öğr. Üyesi Meltem IŞIK AFACAN**

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,  
Spor Yöneticiliği

**Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Salim DANIŞ**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Dr. Öğr. Üyesi Nuran KIZMAZ**

Bayburt Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri

**Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Dr. Öğr. Üyesi Serhat TOKER**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Dr. Öğr. Üyesi Şenol GÜNDOĞDU**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Kamu Yönetimi

**Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin SEVGİLİ**

Nişantaşı Üniversitesi, Sosyoloji

**Dr. Öğr. Üyesi Yasin ÖZDEMİR**

Yalova Üniversitesi, Tarih

**Dr. Öğr. Üyesi Yüksel KAMACI ERKAN**

Maltepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve  
Uluslararası İlişkiler

**Dr. Öğr. Üyesi Zübeyde DEMİRCİOĞLU**

Medeniyet Üniversitesi, Sosyoloji

**Arş. Gör. Dr. Esra DEMİRCİ**

Bülent Ecevit Üniversitesi, Halkla İlişkiler

**Arş. Gör. Dr. Fazilet DALFİDAN**

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,  
Sosyoloji

**Arş. Gör. Dr. M. Mücahit DALKILIÇ**

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyoloji

**Arş. Gör. Dr. Şeyda Sevde TUNÇBILEK**

İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji

**Dr. Abdurrahman ARVAS**

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyoloji

**Dr. Cemil PASLI**

Selçuk Üniversitesi, Kütüphane ve  
Dokümantasyon Daire Başkanı

**Dr. Ersin AFACAN**

Manisa Celal Bayar Üniversitesi,  
Antrenörlük

**Dr. Hüseyin TAŞLI**

İnönü Üniversitesi, Sosyoloji

**Dr. Mustafa Okan KIZILAY**

Afyon Kocatepe Üniversitesi,  
Devlet Konservatuarı

**Dr. Soner KAVUNCUOĞLU**

Ankara Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü

**Arş. Gör. Ali Rıza ŞAN**

İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji

**Arş. Gör. Muhammed Emre SÜTCÜ**

İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji

**Arş. Gör. Salih ÜNÜVAR**

İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji

**Dr. Öğrencisi Eyüp AKYÜZ**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Dr. Öğrencisi Sümeyye EVRAN**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Din Hizmetleri Uzmanı Mehmet PEHLİVAN**

Diyanet İşleri Başkanlığı

**Araştırmacı Büşra ADANAŞ**

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji

**Araştırmacı Abdullah Mert YAZGAN**

**Araştırmacı Büşra ŞEN**

**Araştırmacı Mustafa Eren AFACANER**

**Araştırmacı Pınar KOÇAK**

**Yüksek Lisans Öğrencisi Bestami BODRUK**

Fırat Üniversitesi, Gazetecilik



# SEMPOZYUM

Ölümünün **100.** Yılında  
**ZİYA GÖKALP**  
ve SOSYOLOJİ

